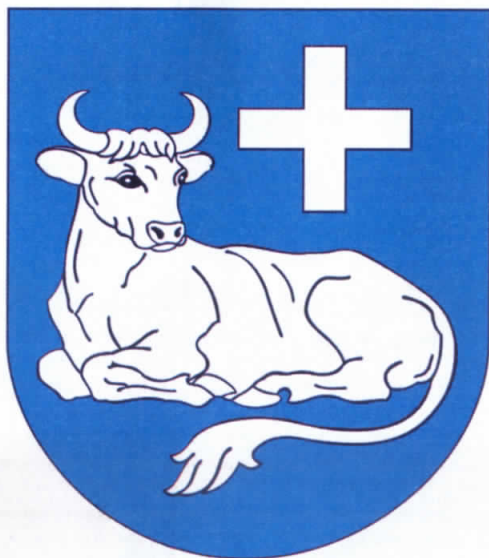

Załącznik do uchwały Nr XXIX.346.2021
Rady Gminy Człuchów z dnia 23 kwietnia 2021 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami

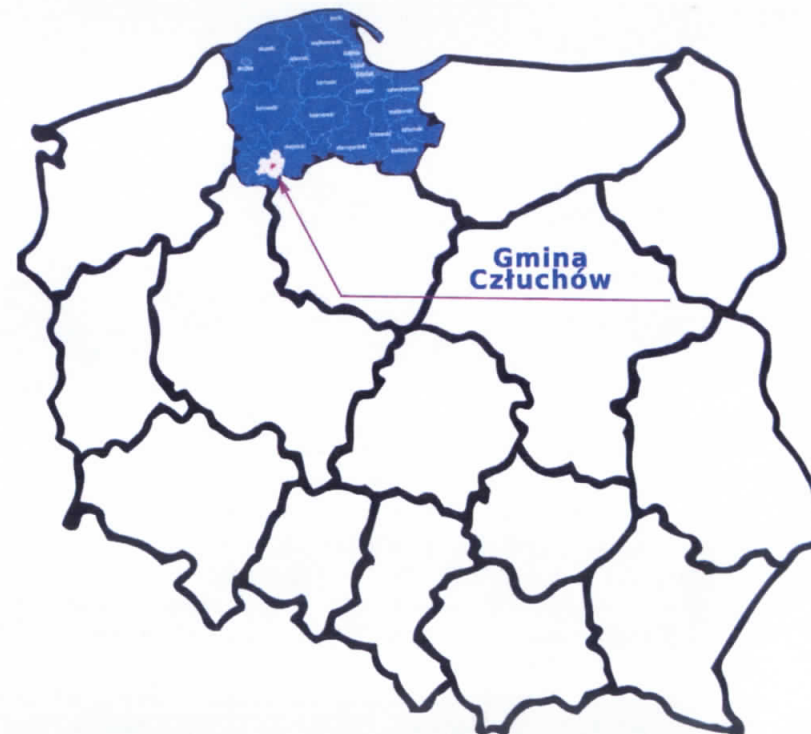
w Gminie Człuchów

na lata 2021 - 2024

- Grudzień 2020 r. -

Rys. 1 Położenie gminy Człuchów na mapie Polski i województwa pomorskiego (opracowanie własne).

Spis treści:

I Wprowadzenie.....	4
II Podstawa prawna.....	5
III Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
III 1. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego.....	6
III 2. Akty ustawowe z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	6
III 3. Rozporządzenia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	13
IV Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	15
IV 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
IV 2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	21
V Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	29
V 1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	29
V 2. Charakterystyka zasobów gminy Człuchów i analiza stanu dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego gminy.....	35
V 2. 1. Lokalizacja i demografia.....	35
V 2. 2. Zarys historii gminy.....	36
V 2. 3. Zabytki nieruchome w gminie – charakterystyka.....	38
V 2. 4. Zabytki archeologiczne.....	43
V 2. 5. Zabytki ruchome.....	68
V 2.6. Dziedzictwo niematerialne.....	70
V 3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	71
V 3. 1. Zabytki nieruchome w wojewódzkim rejestrze zabytków.....	71
V 4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Człuchów.....	71
VI Analiza SWOT.....	75
VII Założenia programowe i kierunki działań oraz wskaźniki monitorowania realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	78
VIII Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	82
IX Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	83
X Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	84
Spis ilustracji i tabel.....	85

I WPROWADZENIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Człuchów na lata 2021-2024 (dalej: Program) stanowi istotny składnik polityki samorządowej, umożliwiającą podejmowanie zaplanowanych działań z zakresu inicjowania, wspierania, koordynowania badań oraz prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Niniejszy Program ma wspierać w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w Programie działania są nakierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program m.in. poprzez działania edukacyjne, ma również budzić i umacniać w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli oraz znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Dbłość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia bowiem poczucie tożsamości i wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

W opracowaniu niniejszego dokumentu uwzględniono aktualne uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Program dostosowano również do zmieniających się warunków społecznych, gospodarczych i kulturowych. Ponadto uwzględniono nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu dziedzictwa kulturowego gminy.

Wraz z celami i służącymi ich urzeczywistnieniu kierunkami działań, w niniejszym dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem.

II PODSTAWA PRAWNA

Podstawę prawną do opracowania niniejszego Programu stanowi art. 87 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹, w którym stanowi się, że:

„Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Gminny, jak również wojewódzki i powiatowy program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Programy są publikowane w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji Gminnego programu wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się Radzie Gminy

Przywołany przepis art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi rozwinięcie normy kompetencyjnej z art. 7 ust. 1 pkt 9. Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym², gdzie jako zadanie własne gminy określono: *„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.*

Ponadto należy zwrócić uwagę, że niniejszy Program został opracowany zgodnie ze stanem prawnym, obowiązującym na grudzień 2020 r., uwzględniając m.in. zmiany wprowadzone do Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które weszły w życie 13.11.2020 r.³

¹ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282.

² Dz. U. z 2019 r. poz. 506 z późn. zm.

³ Zmiany wprowadzone na podstawie Ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r. poz. 1378).

III UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

III 1. KONSTYTUCYJNY OBOWIĄZEK OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania Państwa w zakresie jego ochrony, określono w następujących przepisach rangi konstytucyjnej:

- **art. 5:** *„Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.*
- **art. 6 ust. 1:** *„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”;*
ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- **art. 73:** *„Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”.*

Tym samym w polskim porządku prawnym zadeklarowano ochronę zabytków w sposób pośredni już na gruncie przepisów Konstytucji z 1997 r.⁴

III 2. AKTY USTAWOWE Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ponadto, obowiązujące w Polsce uregulowania prawne, relewantne z uwagi na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, zostały zawarte w pierwszej kolejności w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w szczególności w poniższych aktach prawnych.

1) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Jest to podstawowy akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Ustawa ta zastąpiła obowiązującą wcześniej Ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r. oraz powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umiejscawiając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Przy opracowaniu i wdrażaniu gminnego programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić zwłaszcza następujące przepisy podanej ustawy:

– **Art. 3**, w którym zdefiniowano podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Szczególne znaczenie ma pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi **szczegółową definicję zabytku:**

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodziela oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do

rejestrów są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10).

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej

obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19,** który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń

reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

2) **Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.).

3) **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Ustawa stanowi, że działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenatek nad działalnością kulturalną sprawuje państwo. Polega ona na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą. (art. 1 ust. 2). Mecenatek nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, instytucji filmowych, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki – ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki

samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmołeka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej – prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

4) **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 z późn. zm.).

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

5) **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2019 r. poz. 917 z późn. zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów” (art. 1).

6) **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479), stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

7) **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 z późn. zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

8) **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2020 r. poz. 293).

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa stanowi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

9) **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. z 2019 r. poz. 688 z późn. zm.).

W ramach ustawy gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

10) **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2020 r. poz. 55), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

11) **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.).

Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. tablic i urządzeń reklamowych.

III 3. ROZPORZĄDZENIA Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609 ze zm.);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259).

IV UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Człuchów na lata 2021-2024 jest spójny z założeniami polityki, jaką przyjęto w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, zarówno na poziomie ogólnokrajowym, jak i regionalnym (wojewódzkim), a także lokalnym.

W tym rozdziale przybliżono dokumenty strategiczne, studia i programy, które odnoszą się do problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego w Polsce.

IV 1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Człuchów na lata 2021-2024 pozostaje zbieżny ze strategicznymi celami Państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te zostały wytyczone w następujących dokumentach:

1) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Krajowy Program będzie realizowany w ciągu najbliższych czterech lat we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej.

Dla osiągnięcia celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe, które realizowane będą w ramach wyznaczonych kierunków działań oraz przypisanych im zadań:

1. optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego:

1.1. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami,

1.2. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
 - ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
 - wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
 - powołanie Centrum Architektury Drewnianej,
2. wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,

2.1. merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy),

2.2. podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje,

3. budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego,

3.1. upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

3.2. tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami przyjęto plan finansowy na poszczególne lata jego funkcjonowania oraz harmonogram jego realizacji. Na Koordynatora programu wyznaczono Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa, do którego zadań należeć będzie zarządzanie, koordynacja i monitorowanie Programu w latach 2019-2022, ciałem doradczym wspomagającym działania Koordynatora jest Rada Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W celu jak najefektywniejszej realizacji przyjętych działań sporządzono harmonogram oraz wskaźniki realizacji Krajowego Programu. Koordynator podczas realizacji Krajowego Programu będzie miał również za zadanie identyfikację problemów i zagrożeń dla realizacji założonych celów ujętych we wskaźniki oraz sygnalizowanie uzasadnionych korekt w sposobie realizacji Programu.

2) Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupelnieniem na lata 2004-2020

Dokument ten został przyjęty przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. i rozwinięty w 2005 r. poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Przedmiotowa Strategia stanowi podstawowy dokument rządowy, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całość kultury historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową

i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”. Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w Strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Na podstawie **Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020** wprowadzono programy operacyjne służące realizacji celów Strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”. W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- **rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych** (podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- **rozwój kolekcji muzealnych** (zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych).

3) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (dalej: SOR) została przyjęta na mocy Uchwały Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. SOR stanowi strategiczny instrument zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W SOR sformułowano cele do realizacji w perspektywie czasowej do 2020 r. oraz w perspektywie do 2030 r. Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzmocnieniu

w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

• **Obszar e-państwo – kierunek interwencji:**

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

• **Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:**

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania wyznaczone do 2030 r.:

Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO). Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

4) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 została przyjęta Uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu Strategii Rozwoju Kraju 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski, w ramach którego określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytaczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 została przyjęta Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. (dalej: KZPK).

KZPK jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Zgodnie z wymogami ustawowymi określono także wynikające z KPZK 2030 ustalenia i zalecenia dla przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego województw.

Jak zauważono w tym dokumencie „dziedzictwo kulturowe – tak materialne, jak i odnoszące się do sfery wartości niematerialnych – jest częścią współczesnej przestrzeni. Obejmuje nie tylko pojedyncze obiekty kubaturowe lub ich zespoły, ale także – całość jednostki przestrzennej – obiekt wraz z otaczającą go przestrzenią. Ta całość powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach rozwoju funkcji symbolicznych. Odziedziczone obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczeją, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego.

W perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki”.

W dokumencie tym określono cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju.

Cel pierwszy to podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel drugi to poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Cel trzeci to poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel czwarty to kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Cel piąty to zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.

Cel szósty to przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

W ramach drugiego celu „Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej” określono kierunki działań polityki przestrzennej umożliwiające realizację celu wspomaganie spójności terytorialnej. Obejmują one: 2.1. Wspomaganie spójności w układzie krajowym: Pomorze Środkowe – Polska Zachodnia – Polska Centralna – Polska Wschodnia, 2.2. Regionalną integrację funkcjonalną, wspomaganie rozprzestrzeniania procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami oraz budowanie potencjału do specjalizacji terytorialnej, 2.3. Wspomaganie spójności w obszarach problemowych. Kierunek 2.2 określa cele działań skupiające się na wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej. W ramach tego działania zauważono, że „szansą dla rozwoju wielu obszarów wiejskich jest osiąganie specjalizacji dzięki wykorzystaniu ich dziedzictwa kulturowego, zasobów przyrodniczych i krajobrazowych. Następować będzie wzmocnienie ekologicznych funkcji obszarów wiejskich poprzez zalesianie gruntów porolnych, odtwarzanie stosunków hydrologicznych oraz włączenie niektórych terenów rolniczych do systemu korytarzy ekologicznych (Cel 4.) z zachowaniem właściwej proporcji terenów otwartych. Dodatkowo zostanie wzmocnione zarządzanie ich przestrzenią funkcjonalną poprzez tworzenie nowych struktur o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych, ochronę i rewitalizację zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych. Opracowane i wdrożone zostaną standardy związane z ochroną krajobrazu wiejskiego, obejmujące także określenie obszarów wsparcia rolnictwa zachowującego tradycyjny krajobraz rolniczy oraz opracowanie na szczeblu rządowym programów rozwoju form produkcji roślinnej i hodowlanej, zgodnej z wymaganiami systemu ekologicznego”. W ramach czwartego celu „Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski” wyszczególniono działania w następujących obszarach: 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, 4.2. Przeciwdziałanie fragmentacji przestrzeni przyrodniczej, 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, 4.4. Racjonalizacja gospodarowania ograniczonymi zasobami wód powierzchniowych i podziemnych kraju, w tym zapobieganie występowaniu deficytu wody na potrzeby ludności i rozwoju gospodarczego, 4.5. Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu i potencjału wód i związanych z nimi ekosystemów, 4.6. Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby, 4.7. Zabezpieczenie cennych gospodarczo złóż kopalin i zwiększenie wykorzystania surowców wtórnych. W działaniu 4.1. „Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci

ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych” w celu zwiększenia stopnia ochrony funkcji obszarów węzłowych oraz walorów przyrodniczych i krajobrazowych Polski stwierdzono, że zostaną powołane nowe parki narodowe (...). Uzupełniona zostanie także sieć parków krajobrazowych chroniących najcenniejsze rozpoznane krajobrazy regionalne, mające znaczenie dla ochrony dziedzictwa kultury i ochrony funkcji łączności ekologicznej. W działaniu 4.3. „Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej” zauważono, że Polska w 2004 r. ratyfikowała Europejską Konwencję Krajobrazową (EKK)107, zobowiązując się tym samym do dbałości o jakość przestrzeni otaczającej – krajobrazu, stanowiącego zasób gospodarczy, przyczyniający się do wzrostu zatrudnienia, wpływający na jakość życia codziennego, a zarazem na dziedzictwo kultury. Działania w tym zakresie skoncentrują się zatem na objęciu ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych. W ramach piątego celu „Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa” określono kierunki działań polityki przestrzennej, która ma zapewniać zwiększenie odporności kraju na różnorakie zagrożenia, w tym związane z groźbą utraty bezpieczeństwa energetycznego, mające charakter naturalny oraz dotyczące obronności kraju. Są to: 5.1. Przeciwdziałanie zagrożeniu utraty bezpieczeństwa energetycznego i odpowiednie reagowanie na to zagrożenie; 5.2. Zwiększenie poziomu zabezpieczenia przed ekstremalnymi zjawiskami naturalnymi i antropogenicznymi; 5.3. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa. Kierunek 5.2. skupia się na m.in. zwiększeniu poziomu bezpieczeństwa przeciwpowodziowego. Działania w tym zakresie obejmują poprawę bezpieczeństwa przez realizowanie inwestycji hydrotechnicznych o znaczeniu przeciwpowodziowym na podstawie zweryfikowanych przez regiony wodne potrzeb zarządzania wodami. Towarzyszyć im będą m.in. działania w zakresie utrzymania cieków oraz kształtowania przemieszczania się wzebrań w celu minimalizowania ryzyka powodziowego. Będą prowadzone inwestycje zwiększające bezpieczeństwo dużych aglomeracji, zakładów przemysłowych, infrastruktury przesyłowej i komunalnej oraz szczególnie cennych obiektów dziedzictwa kulturowego znajdujących się na obszarze narażonym na niebezpieczeństwo powodzi.

IV 2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OPACOWANYMI NA POZOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Człuchów wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i wyrażonymi w nich celami:

1) Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 został przyjęty na podstawie Uchwały nr 914/190/20 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 15 października 2020 r. Prace nad niniejszym Projektem Strategii prowadzone były wielotorowo, przy udziale ponad 60 ekspertów reprezentujących wszystkie kluczowe obszary polityki rozwoju oraz z wykorzystaniem głosu płynącego z czterech subregionów województwa (chojnickiego, słupskiego, nadwiślańskiego i metropolitalnego), które pracowały w formule Subregionalnych Zespołów Roboczych (SZR), stanowiących reprezentację samorządów lokalnych, partnerów społeczno-gospodarczych, organizacji pozarządowych (NGO) oraz środowiska akademickiego. Kolejnym etapem prac były konsultacje społeczne, które trwały 152 dni (od 31 stycznia do 30 czerwca 2020 r.) – w ich ramach zgłoszono 1 348 uwag horyzontalnych i szczegółowych w formie 92 opinii pisemnych złożonych przez instytucje publiczne, sektor pozarządowy, przedsiębiorstwa, uczelnie oraz osoby prywatne. Odbyła się także wstępna debata na forum Sejmiku Województwa Pomorskiego. Zarząd Województwa Pomorskiego przyjął Raport z przebiegu konsultacji społecznych projektu SRWP 2030 uchwałą nr 669/168/20 z dnia 30 lipca 2020 r.

Z uwagi na realizację gminnego programu opieki nad zabytkami szczególnie relewantne znaczenie ma przyjęty w ramach Projektu Strategii cel strategicznego pn. „Otwarta wspólnota regionalna”. W strategicznym interesie województwa leży zbudowanie silnej wspólnoty regionalnej, której mieszkańcy cechują się aktywnością, otwartością, przyjazną komunikacją międzyludzką, wrażliwością społeczną oraz zdolnością do samoorganizacji. Kluczowy w tym zakresie jest wysoki poziom kapitału ludzkiego i społecznego. Celem prowadzonych działań będzie zapewnienie dzieciom i młodzieży wszechstronnej edukacji wysokiej jakości. Planowane jest także zwiększenie oferty i dostępności usług społecznych dla wszystkich mieszkańców, zwłaszcza osób ze szczególnymi potrzebami, przede wszystkim seniorów, dzieci i młodzieży, osób z niepełnosprawnościami, kobiet i imigrantów. Nie będzie to możliwe bez silnych NGO i PES, które powinny stać się stabilnym filarem rozwoju lokalnego oraz partnerem sektora publicznego i prywatnego. Niezbędnym czynnikiem budowania wspólnoty będzie także wykorzystanie dziedzictwa (ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego) i tradycji Pomorza, a także działania rozwijające świadomość mieszkańców w kluczowych dla regionu obszarach, takich jak aktywność obywatelska, udział w kulturze, ochrona środowiska i klimatu, promocja zdrowego trybu życia, racjonalne zachowania komunikacyjne, cyfryzacja czy przedsiębiorczość.

W ramach celu strategicznego pn. „Otwarta wspólnota regionalna” przewidziano do realizacji cel operacyjny nr 2.3 „Kapitał społeczny”. Wskazano przy tym, że kluczowym elementem procesu wzmacniania kapitału społecznego regionu jest jego potencjał kulturowy – budujący poczucie lokalnej, regionalnej, narodowej i europejskiej tożsamości. Widoczne są jednakże deficyty w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Ponadto, pomimo znacznej pozytywnej zmiany w ostatnich latach, instytucje kultury nadal w zbyt małym stopniu włączają się w działania na rzecz społeczności lokalnych,

w szczególności w ramach partnerstw, np. z instytucjami edukacyjnymi czy pomocy społecznej. W związku z powyższym, niezbędne są działania służące podnoszeniu kompetencji kadr kultury w zakresie animacji społecznej na poziomie lokalnym. Uzupełniająco, należy także stymulować rozwój infrastrukturalny instytucji kultury – w zakresie rozwijania społecznych funkcji kultury oraz oferty promującej różnorodność kulturową i kulturę dialogu. W działaniach tych kluczowa będzie rola JST, organizacji pozarządowych i uczelni

Kluczowa jest zatem realizacja przedsięwzięć wpływających na rozwój integrujących przestrzeni publicznych, a także kontynuowanie działań służących wdrażaniu kompleksowych programów rewitalizacji dla miejskich obszarów zdegradowanych. Niezbędna w tym zakresie jest ścisła współpraca JST, organizacji pozarządowych, spółdzielni mieszkaniowych, przedsiębiorców i mieszkańców.

Jako ukierunkowanie tematyczne działań w ramach celu operacyjnego nr 2.3 „Kapitał społeczny” **wskazano:**

- Podnoszenie świadomości i wiedzy wszystkich mieszkańców w obszarach kluczowych dla regionu, w szczególności: aktywności obywatelskiej i równego traktowania, kultury i tożsamości regionalnej, środowiska i klimatu, zdrowego trybu życia, racjonalnych zachowań komunikacyjnych, cyfryzacji oraz przedsiębiorczości.
- Zachowanie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.
- Podnoszenie kompetencji kadr kultury i turystyki (w obszarze krajoznawstwa), głównie na poziomie lokalnym.
- Rozwój infrastruktury (instytucji) kultury, e-kultury oraz oferty uwzględniającej zagadnienia różnorodności kulturowej.
- Realizacja kompleksowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych w sposób integrujący społeczności lokalne.

Ponadto w Projekcie Strategii ustalono cel strategiczny nr 3 pn. „Odporna gospodarka”. Wskazano, że w strategicznym interesie województwa leży wzmocnienie międzynarodowej konkurencyjności oraz innowacyjności pomorskich przedsiębiorstw. W obszarze tym kluczowa jest transformacja gospodarki regionu w kierunku GOZ, Przemysłu 4.0, wzrost znaczenia badań i innowacji w przedsiębiorstwach, ekspansja na rynki zagraniczne, a także zrównoważone i efektywne wykorzystanie zasobów. Tempo tego procesu uzależnione będzie od ukierunkowania na nowe trendy i technologie, wykorzystania potencjału uczelni i jednostek B+R, udziału w międzynarodowych sieciach współpracy, intensyfikacji zewnętrznych i wewnętrznych powiązań gospodarczych ze szczególnym uwzględnieniem nadmorskiego położenia, umożliwiającego integrację z globalnym systemem transportowym. Kwestią kluczową dla gospodarki jest również rynek pracy, w tym szczególnie dostępność wysokiej jakości kadr (również spoza regionu), odpowiadających na potrzeby pracodawców, a także dostosowanie modeli biznesowych i organizacyjnych w przedsiębiorstwach do potrzeb nowoczesnej gospodarki.

Region posiada duży potencjał do rozwoju usług czasu wolnego, w tym związanych z turystyką oraz ofertą sportową i kulturalną. Jego wykorzystanie wiąże się jednak z zapewnieniem różnorodnej oraz kompleksowej oferty, przyciągającej zarówno osoby spoza regionu, jak i mieszkańców.

W obrębie ww .celu strategicznego wytyczono cel operacyjny nr 3.3. „Turystyka i oferta czasu wolnego”, wskazując przy tym, że wysoka atrakcyjność turystyczna, unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe, widoczna zmiana oczekiwań odwiedzających województwo – związana ze skutkami pandemii COVID-19 – oraz coraz większa świadomość zdrowotna i starzenie się społeczeństwa, składają się na główne przesłanki rozwoju oferty turystyki aktywnej (w szczególności rowerowej, wodnej, jeździeckiej), krajoznawczej, wypoczynkowej, prozdrowotnej, karawaningowej, kulinarnej, agroturystyki czy ekoturystyki, a także rekreacji. Kluczowe znaczenie będzie miał również rozwój wysokiej jakości oferty turystycznej i czasu wolnego pozwalającej na wydłużenie sezonu turystycznego, np. poprzez rozwój turystyki uzdrowskiej czy biznesowej.

Coraz większa presja turystyczna na środowisko naturalne oraz negatywne zjawisko „overtourismu”, skutkują potrzebą uwzględnienia w planowanych działaniach zasad racjonalnego gospodarowania przestrzenią oraz korzystnego oddziaływania na klimat i środowisko.

Wciąż dostrzegalne deficyty w budowaniu sieciowych produktów turystycznych oraz niewystarczająca współpraca wszystkich interesariuszy, w tym jednostek samorządu terytorialnego i podmiotów branży turystycznej przy tworzeniu wspólnej oferty powodują konieczność wypracowania i wdrożenia nowoczesnych systemów współdziałania przy kształtowaniu oferty turystyki i czasu wolnego.

Niezbędne jest również wykorzystanie nowoczesnych i spójnych form informacji i promocji oferty turystycznej i czasu wolnego, mające na celu zwiększenie zainteresowania turystów oraz mieszkańców, a w efekcie pozwalające na wzmocnienie turystycznej marki regionu.

Wśród ukierunkowań tematycznych wymieniono:

- Poprawę jakości, kompleksowości i dostępności oferty czasu wolnego, w tym turystycznej, sportowej i kulturalnej dla mieszkańców i turystów.
- Zintegrowanie informacji i kompleksową promocję oferty czasu wolnego, w tym turystycznej, sportowej i kulturalnej.
- Rozwój współpracy wszystkich interesariuszy w oparciu o modele zarządzania ruchem turystycznym.

Podstawą określenia wymiaru terytorialnego SRWP 2030 jest strategiczny cel prowadzenia polityki przestrzennej województwa w perspektywie roku 2030, określony za pomocą modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej w PZPWP 2030. Został on uzupełniony o krajowy wymiar polityki regionalnej, wynikający z Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI) wyznaczonych w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 i w takim kształcie będzie stanowił wymiar terytorialny polityki regionalnej województwa.

2) Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020, którego zmiana została przyjęta uchwałą nr 141/304/18 z dn. 13 lutego 2018 r. jest jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020.

Jednym z wyzwań określonych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Pomorskiego, jest wykorzystanie potencjału kulturowego i krajobrazowego poszczególnych obszarów. Wyzwania w zakresie aktywizacji obszarów o nie w pełni uruchomionych potencjałach przekładają się na Oś Priorytetową 8. Konwersja. Działania w ramach tej osi priorytetowej skupiać się będą na rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich oraz zrównoważonym wykorzystaniu regionalnego dziedzictwa kulturowego.

W ramach **Osi Priorytetowej 8. Konwersja** przewidziano dwa priorytety inwestycyjne. Jednym z nich jest: **Priorytet inwestycyjny 6c – ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego**, którego celem jest **Zwiększona atrakcyjność turystyczna miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych**.

Wynikiem działań ma być kompleksowa, rozpoznawalna oferta turystyczna oparta na charakterystycznych walorach dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Odpowiednie wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego może przyczynić się do wzrostu zatrudnienia, jak również – poprzez dywersyfikację oferty turystycznej – bardziej zrównoważonego wykorzystania walorów środowiska naturalnego. Poprawie ulegnie również stan i dostępność obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego, a dzięki nadaniu im nowych funkcji, stworzone zostaną warunki dla rozwoju gospodarczego tych obszarów

3) Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej - Pomorska Podróż

Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej - Pomorska Podróż

W dniu 24 kwietnia 2018 r. Zarząd Województwa Pomorskiego uchwałą nr 397/324/18 przyjął zmianę Regionalnego Programu Strategicznego w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej. Dokument ten jest narzędziem realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Wśród najważniejszych wyzwań wymienia się między innymi **zachowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego**, a ponadto: całoroczną, sieciową i kompleksową ofertę turystyczną i kulturalną, a także wizerunek regionu.

W ramach priorytetu **1.1. Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego**, za najważniejsze uznano: wzmocnienie wsparcia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz kompleksowych renowacji obiektów zabytkowych. Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu przede wszystkim poprawę stanu zabytków, trwałe ich zachowanie, a także zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Odnowa obiektów i obszarów zabytkowych przywróci wartości użytkowe i

zapewni atrakcyjną ekspozycję zabytkom architektury, zespołom urbanistycznym, ruralistycznym oraz założeniom dworsko-pałacowym.

4) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030 został przyjęty uchwałą Nr 318/XXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r. W ramach celu polityki przestrzennego zagospodarowania województwa *C.3. ZACHOWANE ZASOBY I WALORY ŚRODOWISKA* został określony kierunek polityki przestrzennego zagospodarowania województwa odnoszący się bezpośrednio do krajobrazu kulturowego województwa - *K.3.2. OCHRONA OBSZARÓW O CHARAKTERYSTYCZNYM KRAJOBRAZIE KULTUROWYM LUB ZNACZENIU HISTORYCZNYM*

Określono zasady zagospodarowania przestrzennego, wskazujące sposób realizacji kierunku 3.2.:

3.2.1. Zasada harmonijnego kształtowania zagospodarowania przestrzennego obszarów i obiektów o wartościach kulturowych i krajobrazowych oraz ich otoczenia, w szczególności wpisanych do rejestru oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków, ustanowionych pomników historii i parków kulturowych.

3.2.2. Zasada ochrony walorów widokowych, w tym panoram oraz przedpoli ekspozycyjnych zabytkowych wsi i miast, obiektów zabytkowych oraz dóbr kultury współczesnej stanowiących dominanty architektoniczne.

3.2.3. Zasada ochrony dziedzictwa archeologicznego i udostępniania stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową dla celów dydaktycznych, naukowych i turystycznych, poprzez np. tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.

3.2.4. Zasada kształtowania w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego sieci szlaków kulturowych, wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę towarzyszącą oraz rozpoznawalny w przestrzeni system identyfikacji wizualnej.

3.2.5. Zasada kształtowania otoczenia obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej w sposób kreujący przestrzeń publiczną integrującą mieszkańców, z uwzględnieniem i poszanowaniem wartości kulturowych i krajobrazowych.

3.2.6. Zasada stosowania tradycyjnych dla poszczególnych części regionu form architektury wiejskiej (w zakresie bryły, kształtu dachu, detalu architektonicznego i materiałów wykończeniowych).

3.2.7. Zasada zachowania wartościowych drewnianych obiektów dziedzictwa kulturowego in situ, a w sytuacjach, które tego wymagają, przenoszenia najwartościowszych obiektów do parków lub muzeów etnograficznych.

3.2.8. Zasada obejmowania ochroną planistyczną w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków oraz

wartościowych obiektów historyczno-kulturowych nie objętych dotychczas żadną prawną formą ochrony.

3.2.9. Zasada określania w treści studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, obszarów i obiektów o wysokich wartościach kulturowych, proponowanych w Planie do objęcia ochroną w postaci pomników historii i parków kulturowych. Brak woli określenia tych obszarów wymaga indywidualnego uzasadnienia w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

3.2.10. Zasada uwzględniania w gminnych dokumentach planistycznych programów opieki nad zabytkami, sporządzanych w oparciu o aktualne gminne ewidencje zabytków, a w przypadku braku programów opieki nad zabytkami i ewidencji gminnej, uwzględnianie ewidencji wojewódzkiej.

W ramach celu polityki przestrzennej C.4. URUCHOMIONE POTENCJAŁY ROZWOJOWE OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH, określono następujące zasady związane z dziedzictwem kulturowym:

4.3.3. Zasada priorytetowego podejścia do ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu na obszarach atrakcyjnych dla rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych, zwłaszcza wokół większych zbiorników i cieków wodnych.

4.3.10. Zasada kontynuowania wzorców architektury i budownictwa, charakterystycznych dla obszaru i wykorzystanie w działaniach kształtujących przestrzeń.

4.3.11. Zasada zachowania i wyeksponowania wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego jako nośnika pamięci zbiorowej i wartości wspólnych dla kultury właściwej dla danego obszaru.

5) Uchwała w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego

W celu zachowania wojewódzkich zasobów dziedzictwa kulturowego, Sejmik Województwa Pomorskiego podjął 8 grudnia 2014 roku uchwałę Nr 33/III/14 w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego, stwarzając możliwość realizacji dotacji celowej na prace prowadzone przy zabytkach. Dokument ten określa procedury udzielania dotacji.

6) Partnerska Strategia Rozwoju Powiatu Człuchowskiego 2006 – 2020

W Strategii sformułowano następującą misję: „Powiat człuchowski ważny dla Pomorza obszar dynamicznego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, z aktywnym i otwartym społeczeństwem atrakcyjny dla inwestycji przemysłowych, turystyki i sportu, z nowoczesnym i efektywnym rolnictwem i leśnictwem”.

Natomiast w ramach założonej wizji rozwoju, Powiat Człuchowski w perspektywie strategicznej określono jako powiat:

- ludzi aktywnych, otwartych na wiedzę i nowe umiejętności,
- będący obszarem atrakcyjnym dla turystów z rozwiniętą bazą turystyczną, rekreacyjną, noclegową, gastronomiczną i sanitarną,
- będący obszarem rozwoju przemysłu i usług opartych o nowoczesne i ekologiczne technologie,
- z dobrze rozwiniętą infrastrukturą komunikacyjną,
- będący miejscem ciekawych imprez kulturalno-rozrywkowych, sportowych i rekreacyjnych,
- z nowoczesnym i efektywnym rolnictwem oraz z nowoczesną, wielofunkcyjną gospodarką leśną,
- z ciekawą ofertą edukacyjną dla mieszkańców.

Strategia Rozwoju Powiatu Człuchowskiego formułuje 8 celów strategicznych, ujętych w trzech priorytetach. Cele strategiczne mają charakter ogólny i określają główne kierunki wytyczone, aby osiągnąć misję Powiatu Człuchowskiego. Sposób osiągnięcia celów strategicznych ujęty jest w celach szczegółowych i kierunkach działań w poszczególnych celach.

Trzy priorytety to:

1. Gospodarka.
2. Przestrzeń.
3. Społeczeństwo.

W ramach trzech podanych priorytetów ustanowiono 8 celów strategicznych:

1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności.
2. Rozwój zasobów ludzkich.
3. Rozwój turystyki wykorzystującej walory krajobrazowo-przyrodnicze.
4. Ochrona walorów krajobrazowo-przestrzennych
5. Poprawa bezpieczeństwa publicznego.
6. Rozwój kultury fizycznej i promocja zdrowia.
7. Promocja powiatu.
8. Promocja przedsiębiorczości i wspieranie rozwoju istniejących przedsiębiorstw.

W żadnym z wyżej wymienionych celów nie poruszono kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego. Zalecono jedynie tworzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminom oraz działania promocyjne mające na względzie poprawę turystyki w powiecie.

V UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Gminny Program Opieki nad zabytkami w gminie Człuchów na lata 2021-2024 jest zgodny z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy, tj.: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Człuchów, Strategią rozwoju gminy Człuchów oraz miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

V 1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

1) Program Rozwoju Gminy Człuchów na lata 2014-2020

Niniejszy program został przyjęty na mocy Uchwały Nr VIII/74/15 Rady Gminy Człuchów z dnia 5 sierpnia 2015 r.

Misja gminy wyraża cele dostosowane do specyfiki gminy. Poprzez misję określono główne funkcje gminy i unikatowe walory w zakresie oferowanych produktów i warunków. Misja jest opisem sposobu postępowania w celu realizacji wizji gminy, kierując podejmowaniem działań na jej rzecz. W Programie Rozwoju Gminy Człuchów na lata 2014-2020 sformułowano następującą misję gminy: „Wspólne dążenie władz samorządowych, mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych do kreowania warunków zrównoważonego rozwoju w celu podnoszenia jakości życia na terenie Gminy Człuchów”.

Wizja gminy to z kolei wyraz aspiracji społecznych i wyobrażeń przyszłości. Wizja, którą przyjęto w Programie Rozwoju Gminy Człuchów na lata 2014-2020 brzmi: „Gmina Człuchów nowoczesnym ośrodkiem, w którym warto inwestować, mieszkać, pracować i wypoczywać. Aktywni, wykształceni, zintegrowani mieszkańcy; czyste środowisko naturalne; atrakcje kulturowe i przyrodnicze; nowoczesna, zmodernizowana infrastruktura; rozwinięta baza turystyczna; bogata oferta inwestycyjna - wyróżnikami decydującymi o wyjątkowości Gminy Człuchów”.

Za cel główny Programu Rozwoju Gminy Człuchów na lata 2014-2020 przyjęto „poprawę warunków i jakości życia w Gminie Człuchów”.

W ramach obszaru strategicznego „Przestrzeń i infrastruktura” określono cel strategiczny w postaci „nowoczesna, funkcjonalna i przyjazna mieszkańcom przestrzeń i infrastruktura”. Dla urzeczywistnienia założonego celu strategicznego przyjęto m.in. cel operacyjny „Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego; renowacja obiektów zabytkowych”. W ramach tego celu zaplanowano następujące działania:

- poprawa stanu technicznego lokalnych dóbr kultury oraz ich promocja;
- pozyskiwanie środków finansowych na renowację obiektów zabytkowych;
- sporządzenie gminnej ewidencji zabytków oraz planu ich ochrony

2) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Człuchów zostało przyjęte Uchwałą nr XLIII/282/13 Rady Gminy Człuchów z 19 sierpnia 2013 r. Obowiązuje po zmianach wprowadzonych m.in. uchwałą numer XXXVIII/352/18 Rady Gminy Człuchów z dnia 19 czerwca 2018 r. Uwzględniono w niej uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu, występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów szczególnych; stanu i funkcjonowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym stanu rolniczej przestrzeni produkcyjnej; jakości życia mieszkańców; planowanej lokalizacji ferm elektrowni wiatrowych na terenie gminy; zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych.

5 października 2018 r. Rada Gminy Człuchów dokonała oceny aktualności Studium i planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego oraz podjęła uchwałę nr XLI/376/18, w której stwierdziła, że cele i wizje rozwoju gminy określone w Studium pozostają aktualne i stanowią zasadniczy kierunek dążenia do wytyczonych celów. Aktualne są także miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Wśród czynników sprzyjających rozwojowi gminy Człuchów, które są związane z zasobami i stanem środowiska kulturowego:

- Duże nagromadzenie na terenie gminy elementów środowiska kulturowego, stanowiące o tożsamości kulturowej gminy;
- Koncentracja cennych stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, stref bezwzględnej ochrony archeologicznej oraz stref konserwatorsko-krajobrazowych w zachodniej części gminy, w połączeniu z dużymi walorami środowiska przyrodniczego, stwarza warunki rozwoju wyspecjalizowanej turystyki poznawczej oraz sieciowej;
- Znaczna ilość miejscowości ze średniowiecznym rodowodem i zachowanym do chwili obecnej historycznym układem przestrzennym i atrakcyjną ekspozycją panoram w krajobrazie.

Natomiast do czynników ograniczających rozwój gminy zaliczono:

- Ograniczenia w zagospodarowaniu wynikające z wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej oraz archeologicznej;
- Chaotyczna rozbudowa miejscowości zagrażająca czytelności historycznych układów przestrzennych oraz degradująca ich wartości krajobrazowe.

3) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Rychnowy, gmina Człuchów (Uchwała nr XIII.156.2019 Rady Gminy Człuchów z dnia 24 października 2019 r.)

W zakresie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego mocą podanej uchwały ustalono:

- zakaz lokalizacji przedsięwzięć mogących zawsze oraz potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, w rozumieniu przepisów odrębnych, z wyłączeniem inwestycji celu publicznego;
- nakaz uwzględnienia zasad zabudowy i zagospodarowania terenu określonych w przepisach odrębnych ze względu na położenie obszaru opracowania w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Zespół Jezior Człuchowskich;
- nakaz zachowania dopuszczalnych poziomów hałasu wymaganych jak dla terenów zabudowy związanej ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży, zgodnie z przepisami odrębnymi.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, określono, że w przypadku, gdy podczas prowadzenia prac ziemnych, dojdzie do odkrycia przedmiotu posiadającego cechy zabytku, nakaz niezwłocznego powiadomienia odpowiednich służb ochrony zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.

4) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Człuchów w obrębach geodezyjnych Bukowo, Plonica, Wierzchowo, Mosiny (Uchwała Nr V/47/15 Rady Gminy Człuchów z dnia 28 kwietnia 2015 r.)

W ramach ww. uchwały ustalono następujące zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- na obszarze planu, ustala się realizację obiektów i urządzeń zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko;
- dopuszcza się budowę, przebudowę i odbudowę cieków wodnych pod warunkiem, że przebudowa nie zmieni przepływów wód w ciekach.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- w granicach planu znajdują się stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologiczno-konserwatorskiej „W”:
 - a) AZP 27-32/67,
 - b) AZP 27-32/69,
 - c) AZP 27-32/70,
 - d) AZP 27-32/71,
 - e) AZP 27-32/72,
 - f) AZP 27-32/117,
 - g) AZP 27-32/123,
 - h) AZP 27-32/124,
 - i) AZP 28-32/6,
 - j) AZP 28-32/5;
- obszar strefy archeologicznej „W” jest dostępny do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia niezbędnego zakresu badań archeologicznych.

5) Zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu pod usługi oświaty i sportu działki 435/1 we wsi Rychnowy gm. Człuchów zatwierdzonego uchwałą nr XXIII/145/01 Rady Gminy Człuchów z dnia 23 kwietnia 2001 r. (Uchwała nr XXXI/196/12 Rady Gminy Człuchów z dnia 07 grudnia 2012 r.)

W zakresie terenów wymagających określenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się strefę VIII ograniczonej ochrony archeologiczno - konserwatorskiej obejmującą dwa stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków AZP 26-32/30 oraz AZP 26-32/29 – osada kultury łużycko - pomorskiej, dla których ustala się:

- 1) cel ochrony, którym jest udokumentowanie reliktywów osadnictwa wczesnośredniowiecznego poprzez przeprowadzenie archeologicznych badań interwencyjnych o charakterze nadzoru archeologicznego;
 - 2) w przypadku planowanego przejścia sieci infrastruktury technicznej przez strefę VIII obowiązek przeprowadzania interwencyjnych badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego prowadzonego w trakcie realizacji inwestycji, po zakończeniu których teren może być trwale zainwestowany;
 - 3) w przypadku stwierdzenia reliktywów archeologicznych konieczność przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych. Zakres niezbędnych do wykonania badań archeologicznych każdorazowo określa inwestorowi Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w wydanym pozwoleniu;
 - 4) obowiązek powiadomienia Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Delegaturę w Słupsku, w terminie nie krótszym niż dwa tygodnie przed przystąpieniem do prac o zamiarze ich rozpoczęcia.
2. Ustalenia ust.1 wynikające z lokalizacji stanowisk archeologicznych dotyczą następujących terenów:
- 1) stanowisko archeologiczne o nr w wojewódzkiej ewidencji zabytków W.III.177 AZP 26-32/30 (osada kultury łużycko – pomorskiej) znajduje się na terenach 2MN/U, 1MN, 2MN, ZP oraz 3KDW;
 - 2) stanowisko archeologiczne o nr w wojewódzkiej ewidencji zabytków W.III.178 AZP 26-32/29 (osada kultury łużycko – pomorskiej) znajduje się na terenach 3MN oraz 5KDW.

6) Zmiany planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Człuchów w obrębie geodezyjnym Kielpin zatwierdzonym uchwałą nr XXV/155/97 Rady Gminy Człuchów z dnia 07 sierpnia 1997 r. (Uchwała nr V/13/11 Rady Gminy Człuchów z dnia 21 stycznia 2011r.)

W zakresie terenów wymagających określenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się strefę VIII ograniczonej ochrony

archeologiczno - konserwatorskiej obejmującą dwa stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków AZP 25-32/5 oraz AZP 25-32/6 - osada wczesnośredniowieczna, dla których ustala się:

- cel ochrony, którym jest udokumentowanie reliktyw osadnictwa wczesnośredniowiecznego poprzez przeprowadzenie archeologicznych badań interwencyjnych o charakterze nadzoru archeologicznego;
- w przypadku planowanego przejścia sieci infrastruktury technicznej przez strefę WIII obowiązek przeprowadzania interwencyjnych badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego prowadzonego w trakcie realizacji inwestycji, po zakończeniu których teren może być trwale zainwestowany;
- w przypadku stwierdzenia reliktyw archeologicznych konieczność przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych. Zakres niezbędnych do wykonania badań archeologicznych każdorazowo określa inwestorowi Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w wydanym pozwoleniu;
- obowiązek powiadomienia Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Delegaturę w Słupsku, w terminie nie krótszym niż dwa tygodnie przed przystąpieniem do prac o zamiarze ich rozpoczęcia.

2. Ustalenia ust.1 wynikające z lokalizacji stanowisk archeologicznych dotyczą następujących terenów:

- stanowisko archeologiczne o nr w woj. ewid. zab. W.III.110 AZP 25-32/6 (osada wczesnośredniowieczna) znajduje się na terenach **2U, 3U, 7U, 8U** oraz **2KDW, 4KDW i 7KDW**;
- stanowisko archeologiczne o nr w woj. ewid. zab. W.III.111 AZP 25-32/5 (osada wczesnośredniowieczna) znajduje się na terenach **ZK/WS, 1MR, 2MR**.

7) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Przy Torze”, Gmina Człuchów, obręb Głędowo** (Uchwała nr XII/86/07 Rady Gminy Człuchów z dnia 20 listopada 2007 r.)

W postanowieniach niniejszej uchwały ustalono następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. W granicach strefy częściowej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych **WII** oznaczonej w rysunku planu obowiązują:

- Zachowanie stanowiska ujętego w ewidencji służby ochrony zabytków.
- Uzgadnianie i opiniowanie wszelkich poczynań inżynierskich, budowlanych i innych przez służbę ochrony zabytków. Obowiązuje każdorazowo występowanie o szczególne wytyczne konserwatorskie i opinie przed podjęciem decyzji o jakiegokolwiek działalności.
- W przypadku podjęcia decyzji o realizacji inwestycji na terenie objętym granicami strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych obowiązuje przeprowadzenie badań ratunkowych na koszt Inwestora, wyprzedzających proces

przygotowania inwestycji. Właściciele, użytkownicy terenu i inwestorzy zobowiązani są do zawiadomienia służby ochrony zabytków o podjęciu działań inwestycyjnych związanych z pracami ziemnymi z wyprzedzeniem minimum miesięcznym w celu umożliwienia wykonania archeologicznych badań ratunkowych oraz zsynchronizowania robót inwestycyjnych z nadzorem archeologiczno-konserwatorskim. Badania archeologiczne mają charakter sezonowy, w okresie od maja do końca września.

- Rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji uzależnia się od uzyskania stosownego zezwolenia od służby ochrony zabytków.

8) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Człuchów w obrębach geodezyjnych Dębica, Głędowo, Jęczniki Wielkie, Skarszewo i Wierzchowo** (Uchwała nr XLV/304/13 Rady Gminy Człuchów z dnia 12 listopada 2013 r.)

Plan powstał na potrzeby stworzenia farm wiatrowych. Znajdują się na tym terenie strefy ochrony archeologiczno – konserwatorskiej. Wymieniono 23 obiekty, 3 ze strefy W. II, pozostałe ze strefy W. III. Podkreślono, że:

1. dla terenu strefy W.II częściowej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej obowiązują następujące zasady:

- wymóg przeprowadzenia badań ratowniczych na obszarach płaskich stanowisk archeologicznych, wyprzedzających proces zainwestowania terenu związany z pracami ziemnymi;
- zakres prac ratowniczych zgodnie z pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- po zakończeniu badań archeologicznych teren może być trwale zainwestowany.

2. dla terenu strefy W.III ograniczonej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej obowiązują następujące zasady :

- wymóg przeprowadzenia na obszarach stanowisk archeologicznych badań interwencyjnych o charakterze nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi, realizowanego w trakcie procesu inwestycyjnego;
- zakres nadzoru zgodnie z pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- po rozpoznaniu wartości kulturowych stanowiska na podstawie wyników archeologicznych badań interwencyjnych, w szczególnych przypadkach, może być niezbędne przeprowadzenie archeologicznych badań ratowniczych, w zakresie określonym pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków; po zakończeniu badań archeologicznych teren będzie mógł być trwale zainwestowany.

- zwarta sieć osadnictwa w mikroregionie rzeki Chrzastowy i Jeziora Białej Zdroj (grodzisko), znaczna ilość cmentarzysk kurhanowych (Chrzastowo, Biskupnica, Barkowo) oraz stanowisk archeologicznych datowanych od młodszej epoki kamienia do późnych faz wczesnego średniowiecza;
- zwarta sieć osadnictwa w dolinie rzeki Kamionki i nad innymi drobnymi ciekami w rejonie Sieroczyna (grodzisko), Polnicy, Płonicy (cmentarzyska kultury pomorskiej), Wierzchowa;
- zwarta sieć osadnictwa pradziejowego o pełnej sekwencji chronologiczno-kulturowej oraz wczesnośredniowiecznego datowanego od VIII-IX w., zlokalizowanego na południowych i wschodnich stokach rynn Jezior Człuchowskich i Rychnowskiego (grodzisko, osady) wyprzedzającego lokację miasta Człuchowa i powstania siedziby refugialnej Zakonu Krzyżackiego w Człuchowie (zamek).

Historia gminy, którą możemy poznać nie tylko poprzez analizę znalezisk archeologicznych, ale też dzięki zapisom historycznym pozwalającym datować powstanie poszczególnych miejscowości dzisiejszej gminy w większości na II połowę XIV wieku. Zdarzają się też dokumenty lokacyjne z I połowy XIV wieku, do takich najstarszych miejscowości na terenie dzisiejszej gminy Człuchów należą:

- Wierzchowo – 1323
- Jęczniki Wielkie – 1332
- Barkowo – 1347
- Brzeźno - 1348
- Biskupnica - 1349

Inne miejscowości z metryką średniowieczną to:

- Bukowo – 1352
- Chrzastkowo – 1350
- Czarnoszyce – 1368
- Dębica – 1352
- Głędowo – 1376
- Jaromierz – 1382
- Kłodowo – XIV wiek
- Kiełpin – 1352
- Krępsk – 1351
- Mosiny – 1352
- Nieżywiec – 1373
- Płonica – 1356
- Rychnowy – 1351
- Sokole – 1356

Początkowo wsie zakładane były na prawie polskim, z czasem się to zmieniło i miejscowe prawo zamieniono na prawo chełmskie. Znaczna część z wyżej wymienionych miejscowości posiada do dnia dzisiejszego zachowane układy ruralistyczne przestrzenne (układ dróg, linia zabudowy i układ działek).

Historia obszaru dzisiejszej gminy była ściśle związana z historią miasta Człuchów. Było to miasto silnie związane z krzyżakami, na jego terenie powstał drugi co do wielkości zamek (po Malborku) warownia krzyżacka - siedzibą komtura i konwentu krzyżackiego. W okresie panowania Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego miejscowość Rychnowy szczególnie się rozwijała. W 1379 roku komtur człuchowski Konrad Wallenrod (późniejszy Wielki Mistrz) nadał wsi przywilej na budowę wiatraka, na budowę którego uzyskano bezpłatnie budulec z pobliskich lasów. Wieś będąca przy ważnym trakcie podróźniczym, pomiędzy Brandenburgią i Malborkiem, warto też podkreślić, że w niedalekiej odległości od niej znajdował się ważny ośrodek rzemieślniczo – handlowy – Chojnice.

W roku 1466 teren dzisiejszej gminy Człuchów wszedł w posiadanie Państwa Polskiego. Pobliskie miasto Człuchów stało się miastem królewskim i siedzibą starostwa. W okresie po pokoju toruńskim (1466) wszystkie wsie, jak też i całe starostwo człuchowskie przeżywało rozkwit. Wzrastała stopniowo liczba gospodarstw i co za tym idzie ludności.

Duża część wsi posiadała kościoły już w XVI i XVII wieku, które początkowo należały do katolików. Jednak gdy miejscowa ludność zaczęła przechodzić na luteranizm kościoły zaczęto przerabiać na użytek protestantów.

Potop szwedzki i różnego rodzaju zarazy zniszczyły w olbrzymim stopniu niektóre wsie. Dla przykładu należy podać takie miejscowości jak Dębica, Mosiny, Jęczniki, w których pozostało tylko 2 chłopów. Najczęściej odbudowywano wsie w okresie panowania Jana III Sobieskiego i po wojnie północnej.

Już po pierwszym rozbiórce Polski obszar dzisiejszej gminy wszedł w skład Prus.

Postanowieniem traktatu wersalskiego z 1919 roku, że znaczna część powiatu człuchowskiego i złotowskiego miały należeć do Polski. Niemcy uzyskali jednak zmianę tych postanowień i tak dla przykładu Wierzchowo pozostało po stronie niemieckiej.

Po II Wojnie Światowej obszar dzisiejszej gminy wszedł w skład Polski. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie śląskim. Po reformie administracyjnej aż do dziś gmina znajduje się w województwie pomorskim, w powiecie człuchowskim.

V 2.3. ZABYTKI NIERUCHOME W GMINIE - CHARAKTERYSTYKA

Na terenie gminy Człuchów znajdują się zabytki nieruchome:

- wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Pomorskiego,
- ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Województwa Pomorskiego,
- figuruje w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Człuchów.

Powyższe urzędowe rejestry i ewidencje zostały przedstawione w kolejnych podrozdziałach.

Na terenie gminy Człuchów występują następujące rodzaje zabytków nieruchomych:

• **Architektura sakralna**

- obiekty architektury sakralnej są bardzo licznie reprezentowane na terenie gminy Człuchów. Przeważają kościoły małych rozmiarów, salowe z wydzielonym niższym prezbiterium i dobudowaną do fasady wieżą dzwonniczą. Większość (zwłaszcza starszych) budynków jest drewniana, niektóre wykonane są w konstrukcji szachulcowej, najczęściej kryte gontem. Przeważają obiekty z XIX i XX wieku.

• **Architektura folwarczna, chłopska (zagrodowa) i ogólnowiejska**

- zachowane przykłady, w zdecydowanej większości pochodzą z początków XX wieku. Najczęściej stanowiły części zespołów folwarcznych, np. w Barkowie, Brzeźnie, Bukowie, Jęcznikach Małych, Kiełpinie, Kiełpinku, Krzyżankach, Kujankach i Wierzchowie.

• **Architektura rezydencjonalna,**

• **Parki i cmentarze.**

Do najbardziej znanych zabytków położonych na terenie Gminy Człuchów należą te, znajdujące się w miejscowościach:

- **Barkowo** - kościół p.w. św. Trójcy, murowany z pocz. XX w. (rej. A-1819); sześć budynków mieszkalnych z poł. XIX w. i z pocz. XX w.; młyn murowany z pocz. XX w.
- **Biskupnica** – cmentarz ewangelicki z I poł. XIX w., kościół filialny p.w. Św. Krzyża, neoromański, z kostki granitowej, zbudowany w 1885 r.; budynek mieszkalny murowany z k. XIX w. z murowanym budynkiem gospodarczym z k. XIX w.; budynek mieszkalny o konstrukcji szachulcowej z II poł. XIX w. i murowana stodoła z k. XIX w.;
- **Brzeźno** – cmentarz ewangelicki z I poł. XIX w.; zespół budynków folwarcznych murowanych z pocz. XX w.;
- **Bukowo** - zespół budynków folwarcznych murowanych z lat 1930;
- **Chrzastowo** – dwa budynki mieszkalne drewniane z II poł. XIX w.; budynek mieszkalny murowany z II poł. XIX w.; budynek mieszkalny o konstrukcji szachulcowej z II poł. XIX w.;
- **Dębica** – kościół parafialny p.w. Św. Krzyża, murowany z 1894 r. (rej. A-1831); wieża drewniana z 1796r.; budynki mieszkalne drewn./murowane: 1 - z poł. XIX w. 2 - z k. XIX w.; budynek mieszkalny murowany z poł. XIX w.; budynek mieszkalny murowany z pocz. XIX w.; 2 - budynki mieszkalne murowane z pocz. XX w.; budynek

gospodarczy murowany z k. XIX w.; budynek mieszkalny drewniany z 1785 r. i z II poł. XIX w.;

- **Głędowo** - kościół filialny p.w. Nawiedzenia NMP, murowany, wieża – XV w., nawa – XVIII w. wraz z cmentarzem przykościelnym, katolickim z XVIII w. (rej. A-98); 2 budynki mieszkalne murowane z pocz. XX w.; budynek mieszkalny drewniany: z I poł. XIX w. oraz trzy budynki z II poł. XIX w., kapliczka przydrożna murowana z 1862 r.;
- **Jaromierz** - kuźnia murowana z końca XIX w., budynek mieszkalny murowany z 1910 r.;
- **Jęczniki Wielkie**. - budynek mieszkalny murowany z k. XIX w.; dawny dwór murowany z poł. XIX w.; zespół budynków folwarcznych murowanych z pocz. XX w.;
- **Kiełpin** - kościół filialny p.w. Św. Andrzeja, o konstrukcji szachulcowej, otynkowany, zbudowany w 1788 r., remontowany w 1830 r.; jednonawowy, z sześcioboczną wieżą frontową (rej. A-90); budynek mieszkalny murowany z poł. XIX w.; pałac murowany z 1907 r.; zespół budynków folwarcznych murowanych z lat 1900-1938; zespół folwarczy murowanych z pocz. XX w.;
- **Krępsk** - kościół filialny p.w. św. Jakuba wraz z otoczeniem (nr rej. A-101);
- **Nieżywieć** – budynek szkoły, murowany z pocz. XX w.;
- **Polnica** – kościół parafialny p.w. Św. Trójcy, konstrukcji szachulcowej z 1737 r. wraz z cmentarzem przykościelnym, katolickim z 1780 r. (rej. A-91); budynek mieszkalny murowany z 1906 r.; budynek mieszkalny o konstrukcji szachulcowej z poł. XIX w.; kościół rzym.- kat. p.w. Św. Józefa, murowany z 1912 r.;
- **Rychnowy** – kościół parafialny p.w. Św. Trójcy i Św. Jadwigi z 1901 –1902 r.; trzy budynki mieszkalne drewniane z II poł. XIX w.; budynek mieszkalny drew./mur. z I poł. XIX w.; zespół folwarczy murowany lata 30-te XX w.;
- **Wierzchowo** – kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej, murowany z lat 1928 – 1930; kościół filialny p.w. Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych, murowany z lat 20 –tych XX w.; zespół budynków folwarcznych murowanych z pocz. XX w.;
- **Stołeczno** – park przypałacowy w stylu krajobrazowym z poł. XIX w (rej. A-1593). Strefy ochrony konserwatorskiej obejmują zabytkowe układy historycznych miejscowości i zostały wyznaczone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Człuchów.

W poniższej tabeli zaprezentowano spis obiektów zabytkowych, położonych na terenie gminy Człuchów, które figurują w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Województwa Pomorskiego.

Tabela 1: Zabytki nieruchome położone w gminie wiejskiej Człuchów, ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Województwa Pomorskiego.

MIEJSCOWOŚĆ	DZIAŁKA NR	NR	OBIEKT	CZAS POWSTANIA
Barkowo	304	21	Budynek mieszkalny	1930 r.
Barkowo	407	26	Budynek mieszkalny	Poł. XIX w.
Barkowo	268/14	37	Dom	Koniec XIX w.
Barkowo	401/4	38	Dom	Koniec XIX w.
Barkowo	285/4	50B	Młyn	Pocz. XX w.
Barkowo	285/7	50	Dom młynarza	Pocz. XX w.
Biskupnica			kościół fil. pw. Krzyża Św. (Trwa procedura wpisu do rejestru zabytków)	
Biskupnica	218	11	Dom	Pocz. XX w.
Biskupnica	247/2	30	Dom	2 poł. XIX w.
Biskupnica	183	44	Dom	Pocz. XX w.
Brzeźno	193/36		Zespół folwarczny	
Brzeźno	193/36		Stodoła	1944 r.
Brzeźno	193/36		Magazyn zbożowy	1912 r.
Brzeźno	193/33		Transformator	Pocz. XX w.
Bukowo	354/35		Budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	1913 r.
Chrzastowo	185	4	Dom	Pocz. XX w.
Chrzastowo	304/6	21	Dom	Pocz. XX w.
Chrzastowo	283/2	26	Dom	Pocz. XX w.
Chrzastowo	257/2	44	Dom	Pocz. XX w.
Chrzastowo	256	46A i B	Dom	Pocz. XX w.
Chrzastowo	254/2 i 254/3	48	Dom	Poł. XIX w.
Czarnoszyce	98/1	1	Leśniczówka	
Dębica	232/2	17	Dom	Pocz. XX w.
Dębica	95/1	22	Dom	Pocz. XX w.
Dębica	156/1	30	Budynek gospodarczy	Pocz. XX w.
Dębica	112/1	35	Dom	1785 r.
Dębica	120	42	Dom	2 poł. XIX w.
Głędowo	65/1	7	Dom	Poł. XIX w.
Głędowo	57/2	9	Dom	1 poł. XIX w.
Głędowo	42	21	Dom	Pocz. XX w.
Głędowo	42	21	Dwa budynki gospodarcze	2 poł. XIX w.
Głędowo	41/1	22	Dom wraz z mur. ogrodzeniem od ulicy	Pocz. XX w.
Głędowo	41/1	22	Budynek gospodarczy	Pocz. XX w.
Głędowo	10	23	Dom ob. przedszkole	Pocz. XX w.
Głędowo	37	26	Dom	1908 r.
Jaromierz	24/15	7	Dom	Pocz. XX w.
Jęczniki Wlk.	79	13	Dom	k. XIX w.
Kielpin	500/4		Pałac	1907 r.?
Kielpin	58/2 i 58/3	6	Dom	
Kielpin	75/1		Transformator	
Kielpin	752/5		Budynek kolejowy	Pocz. XX w.
Kielpinek	98/6 obr. Kielpin	1	Pałac	
Kielpinek			zespół folwarczny	Pocz. XX w.
Kielpinek			Dom pracowników folwarcznych	

Kielpinek	89/21 obr. Kielpin	3	Dom	
Kielpinek	52/16 obr. Kielpin	4	Dom	
Kielpinek	52/13 i 52/12 obr. Kielpin	11	Dom	
Kielpinek	89/35 obr. Kielpin		Wielofunkcyjny budynek gospodarczy	
Kielpinek	89/37 obr. Kielpin		Obora	
Kielpinek	89/48 obr. Kielpin		Lodownia	
Krepsk	319	8	Dom	Pocz. XX w.
Krepsk	322/6	13	Dom	Pocz. XX w.
Krepsk	326/1	16	Dom	Pocz. XX w.
Krepsk	190	25	Szkoła ob. dom	1907 r.
Krepsk	191/1	27	Dom	2 poł. XIX w.
Krepsk	191/1	27	Budynek gospodarczy	2 poł. XIX w.
Kujanki			domy pracowników folwarcznych	2 poł. XIX w.
Kujanki	413/6 i 413/7 obr. Krepsk	6	Dom	
Kujanki	415/3 obr. Krepsk	8	Dom z chlewikiem	
Kujanki	415/4 obr. Krepsk		Remiza	2 poł. XIX w.
Kujanki	415/1 obr. Krepsk		transformator	Pocz. XX w.
Mosiny	259/2	25	kościół filialny p.w. Wszystkich Świętych	1848 r.
Polnica	368/1 i 368/2	13	Dom	1906 r.
Polnica	369	14	Dom	Poł. XIX w.
Polnica	370	15	Dom	Pocz. XX w.
Polnica	267/1 i 267/2	29	Szkoła ob. przedszkole z budynkiem gospodarczym	1 ćw. XX w.
Polnica	428/1	68	Dom	
Rychnowy	131		Kościół parafialny p.w. św. Trójcy	1901-1902 r.
Rychnowy	124/1	42	Budynek mieszkalny	2 poł. XIX w.
Rychnowy	99	54	Budynek mieszkalny	2 poł. XIX w.
Rychnowy	98	55	Budynek mieszkalny	Poł XIX w.
Wierzchowo			Zespół folwarczny	
Wierzchowo	628/16 i 628/17	41	Sześciorak	1891 r.
Wierzchowo	628/17		Kuźnia	Pocz. XX w.
Wierzchowo-Dworzec	600	20	kościół paraf. p.w. Matki Bożej Szkaplerzowej	1. 30 XX w.
Wierzchowo	300	31	Kościół fil. MB Wspomożenia Wiernych	1928-1930 r.

V 2. 4. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

W poniższej tabeli wymieniono obiekty archeologiczne, położone na terenie gminy Człuchów, które zostały wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Tabela 2: Obiekty archeologiczne w gminie Człuchów wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Nr strefy W. na rysunku studium	Miejscowość	Funkcja -chronologia - kultura archeologiczna	Nr stanowiska AZP WKZ	Rejestr zabytków
1.	Krepsk	Grodzisko wczesnośredniowieczne VIII-IX w.	25-30/91	nr rej. zab. A-a-13/36/K, Decyzja WKZ w Koszalinie nr KLIV.Oa/54/66 z dnia 11.03.1966r. I
	Krepsk	Osada wczesnośredniowieczna VIII-IX w.	25-30/92	nr rej. zab. A-a-13, Decyzja WKZ w Koszalinie nr KLIV.Oa/54/66 z dnia 11.03.1966 r.
2.	Biskupnica	Grobowiec megalityczny kultury pucharów lejkowatych	26-30/2	nr rej.zab. A-a-123/S Decyzja WKZ w Słupsku nr POSOZ-VI-5350/5/96 z dnia 21.02.1996r
3.	Biskupnica	Cmentarzysko kurhanowe	26-30/7	nr rej. zab. A-a-124/S, Decyzja WKZ w Słupsku POSOZ-VI-5350/6/96 z dnia 21.02.1996 r.
4.	Chrząstowo	Cmentarzysko kurhanowe	26-30/11	nr rej. zab. A-a-121/S, Decyzja WKZ w Słupsku POSOZ-VI-5350/3/96 z dnia 21.02.1996 r.
5.	Chrząstowo	Cmentarzysko kurhanowe wczesnośredniowieczne	26-30/12	nr rej. zab. A-a-120/S, Decyzja WKZ w Słupsku POSOZ-VI-5350/2/96 z dnia 20.02.1996 r.
6.	Chrząstowo	Cmentarzysko kurhanowe	26-30/13	nr rej. zab. A-a-122/S, Decyzja WKZ w Słupsku POSOZ-VI-5350/4/96 z dnia 20.02.1996 r.
7.	Sieroczyn	grodzisko wczesnośredniowieczne VIII-IX w.	26-31/2	nr rej. zab. A-a-116/S, Decyzja WKZ w Słupsku nr KLII 5350/1/88 z dnia 11.07.1988r.
8.	Chrząstowo	Cmentarzysko kurhanowe wczesnośredniowieczne	27-30/87	nr rej. zab. A-a-114/S, Decyzja WKZ w Słupsku nr KLII 5350/1/87 z dnia 02.06.1987 r.
9.	Barkowo	Grodzisko wczesnośredniowieczne IX-XI w.	27-30/1	nr rej. zab. A-a-10/33/K, Decyzja WKZ w Koszalinie

				nr KL.IV-Oa/51/66 z dnia 04.03.1966 r.
10.	Polnica	Cmentarzysko kultury pomorskiej	27-32/57	nr rej. zab. A-a-68/256/K, Decyzja WKZ w Koszalinie nr KL.IV670/9/72 z dnia 18.05.1972 r.

Na terenie gminy ujęto w wojewódzkiej ewidencji zabytków **630 stanowisk archeologicznych**, co zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 3: Stanowiska archeologiczne w gminie Człuchów – wojewódzka ewidencja zabytków.

Gmina Człuchów						
Stanowiska archeologiczne						
Lp.	AZP	Miejscowość	Funkcja	Chronologia	Rejestr	Uwagi
1	24-30/88	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
2	24-32/1	Polnica	osada	nowożytność		
3	24-32/2	Polnica	osada	kultura łużycko – pomorska		
4	24-32/3	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, późnośredniowieczna/nowożytność		
5	24-32/4	Polnica	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
6	24-32/5	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
7	24-32/6	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
8	24-32/7	Polnica	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
9	24-32/8	Polnica	osada	późnośredniowieczna		
10	24-32/9	Polnica	osada	kultura łużycko – pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
11	24-32/10	Polnica	osada	kultura łużycko – pomorska		
12	24-32/11	Polnica	osada	późnośredniowieczna/nowożytna		
13	24-32/12	Polnica	osada	późnośredniowieczna		
14	24-32/13	Polnica	osada	późnośredniowieczna		
15	24-32/14	Polnica	osada	kultura pomorska		
16	24-32/15	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, oksywska, późnośredniowieczna		
17	24-32/16	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytność		

18	24-32/17	Polnica	osada	kultura wielbarska, późnośredniowieczna - nowożytność		
19	24-32/18	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
20	24-32/19	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, późnośredniowieczna - nowożytność		
21	24-32/20	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, późnośredniowieczna - nowożytność		
22	24-32/21	Polnica	osada	nowożytność		
23	24-32/22	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
24	24-32/23	Polnica	osada	kultura pomorska, wczesnośredniowieczna		
25	24-32/24	Polnica	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
26	24-32/25	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
27	24-32/26	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
28	24-32/27	Polnica	osada	nowożytność		
29	24-32/28	Polnica	cemtarzysko	kultura pomorska?		
30	24-32/29	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
31	24-32/30	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
32	24-32/31	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
33	24-32/32	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
34	24-32/33	Polnica	osada	nowożytność		
35	24-32/34	Polnica	osada	późnośredniowieczna - nowożytność		
36	24-32/35	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
37	24-32/36	Polnica	osada	nowożytność		
38	24-32/37	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
39	24-32/38	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
40	24-32/39	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
41	24-32/40	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
42	24-32/41	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
43	24-32/42	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
44	24-32/43	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		

45	24-32/44	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
46	24-32/45	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, późnośredniowieczna - nowożytność		
47	24-32/46	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
48	24-32/47	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna - nowożytność		
49	24-32/48	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
50	24-32/49	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
51	24-32/50	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
52	24-32/51	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
53	24-32/52	Polnica	osada	kultura oksywska, wczesnośredniowieczna		
54	24-32/53	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
55	24-32/54	Polnica	osada	wczesnośredniowieczna		
56	24-32/55	Polnica	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna		
57	24-32/56	Polnica	osada	nowożytność		
58	24-32/57	Polnica	osada	późnośredniowieczna - nowożytność		
59	24-32/58	Polnica	osada	późnośredniowieczna - nowożytność		
60	24-32/59	Polnica	osada	późnośredniowieczna		
61	24-32/60	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
62	24-32/61	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
63	24-32/62	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
64	24-32/63	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
65	24-32/64	Polnica	osada	kultura łużycko-pomorska		
66	24-32/65	Polnica	osada	ślad osadniczy?		
67	24-32/66	Polnica	osada	późnośredniowieczna - nowożytność		
68	24-32/67	Polnica	osada	późnośredniowieczna - nowożytność		
69	24-32/68	Polnica	osada	kultura amfor kulistych, łużycko-pomorska		
70	24-32/69	Czarnoszyce	osada	kultura łużycko-pomorska		
71	24-32/70	Czarnoszyce	osada	ślad osadniczy?		

72	24-32/71	Czarnoszyce	osada	nowożytność		
73	24-32/72	Czarnoszyce	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
74	24-32/73	Czarnoszyce	osada	wczesnośredniowieczna		
75	24-32/74	Czarnoszyce	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
76	24-33/1	Czarnoszyce	osada	śląd osadniczy neolit?, nowożytność		
77	24-33/2	Polnica	osada	nowożytna		
78	24-33/3	Polnica	osada	nowożytna		
79	24-33/4	Polnica	osada	nowożytna		
80	24-33/5	Polnica	osada	późnośredniowieczna, nowożytna		
81	25-30/38	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
82	25-30/39	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
83	25-30/40	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
84	25-30/41	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
85	25-30/42	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
86	25-30/43	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
87	25-30/44	Krepsk	osada	kultura pomorska, oksywsko – wielbarska		
88	25-30/45	Krepsk	osada	kultura pomorska		
89	25-30/46	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, późnośredniowieczna/nowożytność		
90	25-30/47	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wielbarska		
91	25-30/48	Krepsk	osada	nowożytność		
92	25-30/49	Krepsk	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
93	25-30/50	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
94	25-30/51	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
95	25-30/52	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
96	25-30/53	Krepsk	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
97	25-30/54	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
98	25-30/55	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
99	25-30/56	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		

100	25-30/57	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
101	25-30/58	Krepsk	osada	kultura pucharów lejkowatych, łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
102	25-30/59	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
103	25-30/60	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
104	25-30/61	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
105	25-30/62	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
106	25-30/63	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna, nowożytność		
107	25-30/64	Krepsk	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
108	25-30/65	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
109	25-30/66	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
110	25-30/67	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
111	25-30/68	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
112	25-30/69	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
113	25-30/70	Krepsk	osada	późnośredniowieczna		
114	25-30/71	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
115	25-30/72	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
116	25-30/73	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
117	25-30/74	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
118	25-30/75	Krepsk	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
119	25-30/76	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
120	25-30/77	Krepsk	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
121	25-30/78	Krepsk	osada	nowożytność		
122	25-30/79	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
123	25-30/80	Krepsk	osada	nowożytność		
124	25-30/81	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		

125	25-30/82	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
126	25-30/83	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
127	25-30/84	Krepsk	cmentarz ysko	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
128	25-30/85	Krepsk	cmentarz ysko	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
129	25-30/86	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
130	25-30/87	Krepsk	cmentarz ysko	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
131	25-30/88	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
132	25-30/89	Krepsk	cmentarz ysko	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
133	25-30/90	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna VIII-IX w.		
134	25-30/91	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna VIII-IX w.	Rejestr: A-a-13/36/K Decyzja WKZ w Koszalinie nr KLIV.Oa/54/66 z dn. 11.03.1966 r.	
135	25-30/92	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna	Rejestr: A-a-13 Decyzja WKZ w Koszalinie nr KLIV.Oa/54/66	
136	25-30/93	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
137	25-30/94	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
138	25-30/95	Krepsk	osada	kultura pucharów lejkowatych		
139	25-30/96	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
140	25-30/97	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
141	25-30/98	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
142	25-30/99	Krepsk	osada	kultura amfor kulistych, kultura łużycko-pomorska, wielbarska, wczesnośredniowieczna		
143	25-30/100	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, późnośredniowieczna/nowożytność		
144	25-30/101	Krepsk	osada	nowożytność		
145	25-30/102	Krepsk	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycko-pomorska		
146	25-30/103	Krepsk	osada	kultura pomorska		
147	25-30/104	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		

148	25-30/105	Krepsk	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna		
149	25-30/106	Krepsk	osada	nowożytność		
150	25-30/107	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
151	25-30/108	Krepsk	osada	nowożytność		
152	25-30/109	Krepsk	osada	nowożytność		
153	25-30/110	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
154	25-30/111	Krepsk	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
155	25-30/112	Krepsk	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
156	25-30/113	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
157	25-30/114	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
158	25-30/115	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
159	25-30/116	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
160	25-30/117	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
161	25-30/118	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
162	25-30/119	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
163	25-30/120	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
164	25-30/121	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna		
165	25-30/122	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
166	25-30/123	Krepsk	osada	kultura pomorska, wczesnośredniowieczna		
167	25-30/124	Krepsk	cmentarz ysko	kultura pomorska		
168	25-31/1	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska		
169	25-31/2	Krepsk	osada	kultura łużycko-pomorska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
170	25-31/3	Krepsk	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
171	25-31/4	Stołczno	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
172	25-31/5	Stołczno	osada	nowożytna		
173	25-31/6	Stołczno	osada	nowożytna		
174	25-31/7	Stołczno	osada	nowożytna		
175	25-31/8	Stołczno	osada	kultura łużycko – pomorska		
176	25-31/9	Stołczno	osada	nowożytna		

177	25-31/10	Stołeczno	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
178	25-31/11	Stołeczno	osada	nowożytna		
179	25-31/12	Stołeczno	osada	schyłk. neolit/ wczesna epoka brązu		
180	25-31/13	Stołeczno	osada	kultura pomorska, nowożytność		
181	25-31/14	Stołeczno	osada	wczesnośredniowieczna		
182	25-31/15	Stołeczno	osada	wczesnośredniowieczna		
183	25-31/16	Stołeczno	osada	wczesnośredniowieczna		
184	25-31/17	Stołeczno	osada	kultura łużycko-pomorska?		
185	25-31/18	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna		
186	25-31/19	Koldowo	osada	nowożytna		
187	25-31/20	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna		
188	25-31/21	Koldowo	osada	kultura łużycko-pomorska, wielbarska, wczesnośredniowieczna		
189	25-31/22	Koldowo	osada	kultura łużycko-pomorska		
190	25-31/23	Koldowo	osada	kultura wielbarska		
191	25-31/24	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna		
192	25-31/25	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna		
193	25-31/26	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna		
194	25-31/27	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
195	25-31/28	Koldowo	osada	kultura łużycko-pomorska, wielbarska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
196	25-31/29	Koldowo	osada	kultura pomorska		
197	25-31/30	Koldowo	osada	kultura pomorska		
198	25-31/31	Koldowo	osada	kultura łużycko-pomorska?		
199	25-31/32	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna?		
200	25-32/1	Koldowo	osada	wczesnośredniowieczna		
201	25-32/2	Koldowo	osada	kultura łużycko-pomorska		
202	25-32/3	Koldowo	osada	kultura wielbarska, nowożytność		
203	25-32/4	Koldowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz?		
204	25-32/5	Kielpin	osada	wczesnośredniowieczna?		
205	25-32/6	Kielpin	osada	wczesnośredniowieczna		
206	25-32/7	Kielpin	osada	kultura łużycko-pomorska		

207	25-32/8	Kielpin	osada	kultura łużycko-pomorska, nowożytność		
208	25-32/9	Kielpin	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
209	25-32/10	Kielpin	osada	nowożytna		
210	25-32/11	Kielpin	osada	kultura łużycko-pomorska		
211	25-32/12	Kielpin	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
212	25-32/13	Kielpin	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
213	25-32/14	Kielpin	osada	późnośredniowieczna		
214	25-32/15	Kielpin	osada	nowożytna		
215	25-32/16	Kielpin	osada	nowożytna		
216	25-32/17	Kielpin	osada	późnośredniowieczna, nowożytność		
217	25-32/18	Kielpin	osada	nowożytna		
218	25-32/19	Rychnowy	osada	ślad osadniczy epoki kamienia, późnośredniowieczna/nowożytność		
219	25-32/20	Rychnowy	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
220	25-32/21	Rychnowy	osada	nowożytna		
221	25-32/22	Rychnowy	osada	nowożytna		
222	25-32/23	Rychnowy	osada	nowożytna		
223	25-32/24	Rychnowy	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
224	25-32/25	Rychnowy	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
225	25-33/1	Nieżywiec	osada	późnośredniowieczna		
226	25-33/2	Nieżywiec	osada	nowożytna		
227	25-33/3	Nieżywiec	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
228	26-30/1	Biskupnica	osada	wczesnośredniowieczna		
229	26-30/2	Biskupnica	grobowiec	Megalityczny kultura pucharów lejkowatych	Rejestr: A-a-123/S Decyzja WKZ w Słupsku nr POSOZ-VI-5350/5/96 z dnia 21.02.1996r.	
230	26-30/3	Biskupnica	obozowiska	wczesnośredniowieczne/późnośredniowieczne		
231	26-30/4	Biskupnica	osada	osada okresu wpływów rzymskich, wczesnośredniowieczna		
232	26-30/5	Biskupnica	osada	późnośredniowieczna		
233	26-30/6	Biskupnica	osada	wczesnośredniowieczna		

234	26-30/7	Biskupnica	cmentarzysko	Cmentarzysko kurhanowe	Rejestr: A-a-124/S Decyzja WKZ w Słupsku nr POSOZ-VI-5350/6/96 z dnia 21.02.1996r.	
235	26-30/8	Chrzastowo	osada	neolityczna, obozowisko późnośredniowieczne		
236	26-30/9	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna		
237	26-30/10	Biskupnica	osada	wczesnośredniowieczna		
238	26-30/11	Chrzastowo	cmentarzysko	Cmentarzysko kurhanowe?	Rejestr: A-a-121/S Decyzja WKZ w Słupsku nr POSOZ-VI-5350/3/96 z dnia 21.02.1996r.	
239	26-30/12	Chrzastowo	Cmentarzysko	Cmentarzysko kurhanowe?	Rejestr: A-a-120/S Decyzja WKZ w Słupsku nr POSOZ-VI-5350/2/96 z dnia 20.02.1996r.	
240	26-30/13	Chrzastowo	cmentarzysko	Cmentarzysko kurhanowe?	Rejestr: A-a-122/S Decyzja WKZ w Słupsku nr POSOZ-VI-5350/4/96 z dnia 21.02.1996r.	
241	26-30/18	Barkowo	osada	obiekty kultowe?		
242	26-30/21	Biskupnica	obozowisko	obozowisko okresu wpływów rzymskich		
243	26-30/22	Biskupnica	osada	osada okresu wpływów rzymskich		
244	26-30/23	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna		
245	26-31/1	Koldowo	osada	śląd osadniczy epoki kamienia		
246	26-31/2	Sieroczyn	grodzisko	wczesnośredniowieczne VIII-IX w.	Rejestr: A-a-116/S Decyzja WKZ w Słupsku nr KLII 5350/1/88 z dnia 11.07.1988r.	
247	26-31/3	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
248	26-31/4	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
249	26-31/5	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		

250	26-31/6	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
251	26-31/7	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
252	26-31/8	Sieroczyn	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
253	26-31/9	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
254	26-31/10	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
255	26-31/11	Sieroczyn	osada	kultura amfor kulistych, łużyckiej, wczesnośredniowieczna		
256	26-31/12	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
257	26-31/13	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytna		
258	26-31/14	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
259	26-31/15	Sieroczyn	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna/nowożytność		
260	26-31/16	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna, epoki kamienia		
261	26-31/17	Sieroczyn	osada	epoki kamienia		
262	26-31/18	Sieroczyn	osada	epoki kamienia		
263	26-31/19	Sieroczyn	osada	śląd osadniczy?		
264	26-31/20	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna f./B-C/		
265	26-31/21	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
266	26-31/22	Sieroczyn	osada	schyłk. neolit/ wczesny brąz?		
267	26-31/23	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
268	26-31/24	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
269	26-31/25	Sieroczyn	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, osada kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
270	26-31/26	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
271	26-31/27	Sieroczyn	osada	wczesnośredniowieczna		
272	26-31/28	Sieroczyn	osada	kultura łużycka, wielbarska, wczesnośredniowieczna		
273	26-31/29	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
274	26-31/30	Sieroczyn	osada	kultura łużycka		
275	26-31/31	Sieroczyn	osada	kultura pucharów lejkowatych		
276	26-31/32	Sieroczyn	osada	kultura pucharów lejkowatych		
277	26-31/33	Sieroczyn	osada	kultura łużycka, nowożytność		

278	26-31/34	Sieroczyn	osada	epoki kamienia		
279	26-31/35	Sieroczyn	osada	kultura amfor kulistych		
280	26-31/36	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna		
281	26-31/37	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna		
282	26-31/38	Chrzastowo	osada	kultura łużycka		
283	26-31/39	Chrzastowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, amfor kulistych, schyłkowy neolit/wczesny brąz, łużycka		
284	26-31/40	Chrzastowo	osada	kurhan		
285	26-31/41	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna f. e-F		
286	26-31/42	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
287	26-31/43	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna		
288	26-31/44	Jaromierz	osada	śląd osadniczy?		
289	26-31/45	Jaromierz	osada	wczesnośredniowieczna		
290	26-31/46	Jaromierz	osada	kultura pucharów lejkowatych, wczesnośredniowieczna		
291	26-31/47	Jaromierz	osada	kultura wielbarska?		
292	26-31/48	Jaromierz	osada	kultura pucharów lejkowatych		
293	26-31/49	Jaromierz	osada	późnośredniowieczna		
294	26-31/50	Jaromierz	osada	kultura wielbarska		
295	26-31/51	Jaromierz	osada	kultura łużycka, nowożytność		
296	26-31/52	Jaromierz	osada	wczesnośredniowieczna		
297	26-31/53	Jaromierz	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna - nowożytność		
298	26-31/54	Jaromierz	osada	kultura łużycka, nowożytność		
299	26-31/55	Jaromierz	osada	późnośredniowieczna		
300	26-31/56	Jaromierz	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
301	26-31/57	Sieroczyn	osada	śląd osadniczy epoki kamienia?		
302	26-32/25	Rychnowy	osada	późnośredniowieczna		
303	26-32/26	Rychnowy	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, późnośredniowieczna		
304	26-32/27	Rychnowy	osada	kultura łużycka		

305	26-32/28	Rychnowy	osada	śląd osadniczy?		
306	26-32/29	Rychnowy	osada	kultura łużycka		
307	26-32/30	Rychnowy	osada	kultura łużycka		
308	26-32/31	Głędowo	osada	neolit		
309	26-32/32	Głędowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz		
310	26-32/33	Głędowo	osada	kultura łużycka		
311	26-32/34	Głędowo	osada	kultura łużycka		
312	26-32/35	Głędowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
313	26-32/36	Głędowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
314	26-32/37	Głędowo	osada	kultura łużycka		
315	26-32/38	Głędowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, osada kultura łużycka		
316	26-32/39	Głędowo	osada*	kultura łużycka		
317	26-32/40	Głędowo	osada	kultura łużycka		
318	26-32/41	Głędowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
319	26-32/42	Głędowo	osada	kultura łużycka		
320	26-32/43	Głędowo	osada	kultura łużycka		
321	26-32/44	Głędowo	osada	kultura łużycka		
322	26-32/45	Głędowo	osada	kultura łużycka		
323	26-32/46	Głędowo	osada	kultura łużycka, nowożytność		
324	26-32/47	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
325	26-32/48	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
326	26-32/49	Dębica	osada	kultura łużycka		
327	26-32/50	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
328	26-32/51	Dębica	osada	śląd osadniczy epoki kamienia, nowożytność		
329	26-32/52	Dębica	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna		
330	26-32/53	Dębica	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna		
331	26-32/54	Dębica	osada	śląd osadniczy epoki kamienia		
332	26-32/55	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
333	26-32/56	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		

334	26-32/57	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
335	26-32/58	Dębica	osada	schyłk. neolit		
336	26-32/59	Dębica	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz		
337	26-32/60	Dębica	osada	kultura łużycka, nowożytność		
338	26-32/61	Dębica	osada	nowożytna		
339	26-32/62	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
340	26-32/63	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
341	26-32/64	Jęczniki Wiel.	osada	kultura pucharów lejkowatych		
342	26-32/65	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
343	26-32/66	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
344	26-32/67	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna/nowożytność		
345	26-32/68	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, nowożytność		
346	26-32/69	Jęczniki Wiel.	osada	późnośredniowieczna, nowożytność		
347	26-32/70	Jęczniki Wiel.	osada	późnośredniowieczna		
348	26-32/71	Jęczniki Wiel.	osada	śląd osadniczy epoki kamienia, osada kultura pomorska		
349	26-33/1	Brzeźno	osada	późnośredniowieczna		
350	26-33/2	Brzeźno	osada	późnośredniowieczna		
351	26-33/3	Brzeźno	osada	kultura łużycko- pomorska, późnośredniowieczna		
352	26-33/4	Brzeźno	osada	późnośredniowieczna, nowożytność		
353	26-33/5	Brzeźno	osada	późnośredniowieczna, nowożytność		
354	26-33/6	Brzeźno	osada	kultura pomorska		
355	26-33/7	Brzeźno	osada	kultura pomorska, późnośredniowieczna, nowożytność		
356	26-33/8	Brzeźno	osada	nowożytna		
357	26-33/9	Brzeźno	osada	późnośredniowieczna, nowożytność		
358	26-33/10	Brzeźno	osada	wczesnośredniowieczna		
359	26-33/11	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
360	26-33/12	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
361	26-33/13	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
362	26-33/14	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		

363	26-33/15	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycko-pomorska		
364	26-33/16	Jęczniki Wiel.	osada	kultura pomorska		
365	26-33/17	Jęczniki Wiel.	osada	późnośredniowieczna		
366	26-33/18	Jęczniki Wiel.	osada	późnośredniowieczna, nowożytność		
367	27-30/1	Barkowo	grodzisko	wczesnośredniowieczna, IX-XI w.	Rejestr: A-a-10/33/K Decyzja WKZ w Koszalinie nr KL.IV-Oa/51/66 z dnia 04.03.1966r.	
368	27-30/2	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna IX-XI w.		
369	27-30/3	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna, obozowisko późnośredniowieczne		
370	27-30/4	Barkowo	osada	późnośredniowieczna		
371	27-30/5	Barkowo	osada	późnośredniowieczna		
372	27-30/6	Barkowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, wczesnośredniowieczna		
373	27-30/7	Barkowo	osada	śląd osadniczy?		
374	27-30/8	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna		
375	27-30/9	Barkowo	Obozowisko	wczesnośredniowieczne		
376	27-30/10	Barkowo	osada	późnośredniowieczna		
377	27-30/11	Barkowo	obozowiska	późnośredniowieczne		
378	27-30/12	Barkowo	osada	późnośredniowieczna		
379	27-30/13	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczne		
380	27-30/14	Barkowo	osada	neolityczna		
381	27-30/15	Barkowo	osada	neolityczna		
382	27-30/16	Barkowo	osada	osada okresu wpływów rzymskich		
383	27-30/17	Barkowo	osada	kultura łużycka		
384	27-30/18	Barkowo	osada	neolityczna		
385	27-30/19	Barkowo	osada	kultura łużycka		
386	27-30/20	Chrzastowo	Osada/obozowisko	obozowisko okresu wpływów rzymskich, osada późnośredniowieczna		
387	27-30/21	Chrzastowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, łużycka, pomorska, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		

388	27-30/22	Chrząstowo	osada	kultura łużycka lub pomorska?, wczesnośredniowieczna	
389	27-30/23	Chrząstowo	Obozowisko	kultura łużycka	
390	27-30/24	Chrząstowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka, pomorska, późnośredniowieczna	
391	27-30/25	Chrząstowo	osada	śląd osadniczy?	
392	27-30/26	Chrząstowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka, pomorska, późnośredniowieczna	
393	27-30/27	Barkowo	osada	kultura łużycka lub pomorska?	
394	27-30/28	Barkowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka	
395	27-30/29	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna	
396	27-30/33	Barkowo	osada	kultura pucharów lejkowatych?	
397	27-30/34	Barkowo	osada	osada okresu wpływów rzymskich, wczesnośredniowieczna	
398	27-30/38	Barkowo	obozowisko	wczesnośredniowieczne/późnośredniowieczne	
399	27-30/39	Barkowo	obozowisko	kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka, wczesnośredniowieczna	
400	27-30/40	Barkowo	osada	późnośredniowieczna	
401	27-30/41	Barkowo	osada	późnośredniowieczna	
402	27-30/42	Barkowo	Osada/obozowisko	kultura pucharów lejkowatych, obozowisko późnośredniowieczne	
403	27-30/43	Barkowo	osada	późnośredniowieczna	
404	27-30/44	Barkowo	obozowisko	wczesnośredniowieczne/późnośredniowieczne	
405	27-30/45	Barkowo	osada	kultura łużycka	
406	27-30/65	Chrząstowo	osada	kultura pucharów lejkowatych, łużycka	
407	27-30/72	Barkowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna	
408	27-30/73	Barkowo	osada	kultura pucharów lejkowatych?	
409	27-30/74	Barkowo	osada	kultura łużycka, osada okresu wpływów rzymskich	
410	27-30/75	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna	
411	27-30/76	Barkowo	osada	kultur łużyckiej, wczesnośredniowieczna	
412	27-30/77	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna	

413	27-30/78	Barkowo	osada	osada okresu wpływów rzymskich	
414	27-30/79	Barkowo	osada	wczesnośredniowieczna	
415	27-30/81	Chrząstowo	osada	późnośredniowieczna	
416	27-30/82	Chrząstowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna	
417	27-30/83	Chrząstowo	osada	wczesnośredniowieczna	
418	27-30/84	Chrząstowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna	
419	27-30/85	Chrząstowo	osada	wczesnośredniowieczna	
420	27-30/86	Chrząstowo	osada	późnośredniowieczna	
421	27-30/87	Chrząstowo	ementarz ysko	kurhanowe wczesnośredniowieczne	Rejestr: A-a-114/S Decyzja Wojewódzkiego WKZ w Słupsku nr KLII-5350/11/87 z dnia 02.06.1987r.
422	27-30/88	Chrząstowo	osada	wczesnośredniowieczna	
423	27-30/89	Barkowo	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna	
424	27-30/90	Barkowo	osada	późnośredniowieczna	
425	27-31/1	Chrząstowo	osada	wczesnośredniowieczna	
426	27-31/2	Chrząstowo	osada	późnośredniowieczna	
427	27-31/3	Chrząstowo	osada	nowożytna	
428	27-31/4	Chrząstowo	osada	nowożytna	
429	27-31/5	Chrząstowo	osada	kultura łużycka	
430	27-31/6	Chrząstowo	osada	śląd osadniczy?	
431	27-31/7	Chrząstowo	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna	
432	27-31/8	Chrząstowo	osada	wczesnośredniowieczna	
433	27-31/9	Chrząstowo	osada	kultura łużycka	
434	27-31/10	Chrząstowo	osada	kultura łużycka	
435	27-31/11	Chrząstowo	osada	kultura łużycka	
436	27-31/12	Chrząstowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka	
437	27-31/13	Chrząstowo	osada	kultura łużycka	
438	27-31/14	Chrząstowo	osada	kultura łużycka	
439	27-31/15	Chrząstowo	osada	kultura wielbarska	

440	27-31/16	Chrzastowo	osada	wczesnośredniowieczna		
441	27-31/17	Chrzastowo	osada	śląd osadniczy?		
442	27-31/44	Mosiny	osada	kultura łużycka		
443	27-31/45	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna		
444	27-31/46	Mosiny	osada	śląd osadniczy?		
445	27-31/47	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna f.D-e		
446	27-31/48	Mosiny	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
447	27-31/49	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna f. e-F		
448	27-31/50	Mosiny	osada	kultura łużycka		
449	27-31/51	Mosiny	osada	kultura łużycka		
450	27-31/52	Mosiny	osada	kultura łużycka, nowożytność		
451	27-31/53	Mosiny	osada	kultura łużycka		
452	27-31/54	Mosiny	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna/nowożytność		
453	27-31/55	Mosiny	osada	kultura łużycka		
454	27-31/56	Mosiny	osada	kultura oksywska, wczesnośredniowieczna		
455	27-31/57	Mosiny	osada	kultura łużycka, wielbarska		
456	27-31/58	Mosiny	osada	kultura wielbarska		
457	27-31/59	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna		
458	27-31/60	Mosiny	osada	kultura pomorska		
459	27-31/61	Mosiny	osada	kultura łużycka		
460	27-31/62	Mosiny	osada	kultura łużycka		
461	27-31/63	Mosiny	osada	śląd osadniczy epoki kamienia		
462	27-31/64	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna		
463	27-31/65	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna		
464	27-31/66	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
465	27-31/67	Mosiny	osada	późnośredniowieczna		
466	27-31/68	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna, X – XI w., XI – XII w.		
467	27-31/69	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna		
468	27-31/70	Mosiny	osada	kultura wielbarska		

469	27-31/71	Płonica	osada	kultura łużycka		
470	27-31/72	Płonica	osada	kultura łużycka		
471	27-31/73	Płonica	osada	kultura łużycka		
472	27-31/74	Płonica	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytna		
473	27-32/1	Dębica	osada	kultura amfor kulistych, pomorska		
474	27-32/2	Dębica	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
475	27-32/3	Dębica	osada	kultura wielbarska		
476	27-32/4	Dębica	osada	kultura łużycka		
477	27-32/5	Dębica	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz		
478	27-32/6	Dębica	osada	kultura łużycka		
479	27-32/7	Dębica	osada	kultura łużycka		
480	27-32/8	Dębica	osada	śląd osadniczy?		
481	27-32/9	Dębica	osada	kultura pomorska, wczesnośredniowieczna		
482	27-32/10	Dębica	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
483	27-32/11	Dębica	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna		
484	27-32/12	Dębica	osada	kultura łużycka, wielbarska		
485	27-32/13	Dębica	osada	kultura łużycka		
486	27-32/14	Dębica	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna		
487	27-32/15	Dębica	osada	epoki kamienia, kultura łużycka		
488	27-32/16	Dębica	osada	kultura wielbarska		
489	27-32/17	Dębica	osada	kultura łużycka		
490	27-32/18	Dębica	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
491	27-32/19	Dębica	osada	wczesnośredniowieczna		
492	27-32/20	Dębica	osada	kultura łużycka		
493	27-32/21	Dębica	osada	kultura wielbarska		
494	27-32/22	Dębica	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka		
495	27-32/23	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
496	27-32/24	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
497	27-32/25	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
498	27-32/26	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		

499	27-32/27	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
500	27-32/28	Jęczniki Wiel.	osada	kultura wielbarska		
501	27-32/29	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
502	27-32/30	Jęczniki Wiel.	osada	kultura amfor kulistych, neolit?, osada łużycka, wielbarska, nowożytność		
503	27-32/31	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
504	27-32/32	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, nowożytność		
505	27-32/33	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
506	27-32/34	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
507	27-32/35	Jęczniki Wiel.	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
508	27-32/36	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużyckie		
509	27-32/37	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, nowożytność		
510	27-32/38	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
511	27-32/39	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
512	27-32/40	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
513	27-32/41	Jęczniki Wiel.	osada	kultura pomorska, nowożytność		
514	27-32/42	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
515	27-32/43	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna		
516	27-32/44	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
517	27-32/45	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
518	27-32/46	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
519	27-32/47	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
520	27-32/48	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
521	27-32/49	Jęczniki Wiel.	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
522	27-32/50	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
523	27-32/51	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
524	27-32/52	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
525	27-32/53	Płonica	osada	kultura pomorska		
526	27-32/54	Płonica	osada	wczesnośredniowieczna		
527	27-32/55	Płonica	osada	kultura wielbarska		

528	27-32/56	Płonica	osada	ślad osadniczy?		
529	27-32/57	Płonica	cementarzysko	kultura pomorska	Rejestr: A-a-68/256/K Decyzja WKZ w Koszalinie nr KL.IV.670/9/72 z dnia 18.05.1972r.	
530	27-32/58	Płonica	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
531	27-32/59	Płonica	osada	kultura wielbarska		
532	27-32/60	Płonica	osada	wczesnośredniowieczna		
533	27-32/61	Płonica	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytność		
534	27-32/62	Płonica	osada	kultura łużycka		
535	27-32/63	Płonica	osada	schyłkowy neolit/wczesny brąz, późnośredniowieczna/nowożytność		
536	27-32/64	Płonica	osada	schyłkowy neolit/wczesny brąz		
537	27-32/65	Płonica	osada	późnośredniowieczna		
538	27-32/66	Płonica	osada	schyłkowy neolit/wczesny brąz		
539	27-32/67	Płonica	osada	schyłkowy neolit/wczesny brąz, kultura pomorska, wczesnośredniowieczna, nowożytność		
540	27-32/68	Bukowo	osada	nowożytna		
541	27-32/69	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna		
542	27-32/70	Bukowo	osada	kultura łużycka		
543	27-32/71	Bukowo	osada	ślad osadniczy?		
544	27-32/72	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna		
545	27-32/73	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna		
546	27-32/74	Wierzchowo	osada	kultura wielbarska		
547	27-32/75	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna, nowożytność		
548	27-32/76	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
549	27-32/77	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna, nowożytność		

550	27-32/78	Wierzchowo	osada	kultura wielbarska, wczesnośredniowieczna		
551	27-32/79	Wierzchowo	osada	kultura łużycka		
552	27-32/80	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna, nowożytność		
553	27-32/81	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, nowożytność		
554	27-32/82	Wierzchowo	osada	śląd osadniczy?		
555	27-32/83	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna		
556	27-32/84	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
557	27-32/85	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, nowożytność		
558	27-32/86	Wierzchowo	osada	nowożytność		
559	27-32/87	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
560	27-32/88	Wierzchowo	osada	nowożytność		
561	27-32/89	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka		
562	27-32/90	Wierzchowo	osada	nowożytna		
563	27-32/91	Wierzchowo	osada	kultura łużycka		
564	27-32/92	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytność		
565	27-32/93	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
566	27-32/94	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
567	27-32/95	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, nowożytność		
568	27-32/96	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna		
569	27-32/97	Wierzchowo	osada	nowożytna		
570	27-32/98	Wierzchowo	osada	nowożytna		
571	27-32/99	Wierzchowo	osada	nowożytna		
572	27-32/100	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytność		
573	27-32/101	Wierzchowo	osada	nowożytna		
574	27-32/102	Wierzchowo	osada	nowożytna		
575	27-32/103	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna/nowożytność		
576	27-32/104	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna		
577	27-32/105	Wierzchowo	osada	nowożytna		

578	27-32/106	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
579	27-32/107	Wierzchowo	osada	kultura pucharów lejkwatych, łużycka, wczesnośredniowieczna,		
580	27-32/108	Wierzchowo	osada	kultura amfor kulistych, łużycka		
581	27-32/109	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna		
582	27-32/110	Wierzchowo	osada	późnośredniowieczna		
583	27-32/111	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
584	27-32/112	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
585	27-32/113	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna		
586	27-32/114	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna		
587	27-32/115	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka, nowożytność		
588	27-32/116	Wierzchowo	osada	kultura pucharów lejkwatych, łużycka, wczesnośredniowieczna		
589	27-32/117	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka, wielbarska, wczesnośredniowieczna		
590	27-32/118	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka, wielbarska, nowożytność		
591	27-32/119	Wierzchowo	osada	kultura łużycka		
592	27-32/120	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, nowożytność		
593	27-32/121	Wierzchowo	osada	kultura łużycka		
594	27-32/122	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna		
595	27-32/123	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, kultura łużycka, kultura amfor kulistych		
596	27-32/124	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
597	27-32/125	Wierzchowo	osada	wczesnośredniowieczna		
598	27-32/126	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytność		
599	27-32/127	Wierzchowo	osada	kultura wielbarska, nowożytność		
600	27-33/1	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
601	27-33/2	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
602	27-33/3	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna f. D-e		
603	27-33/4	Jęczniki Wiel.	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, wczesnośredniowieczna		

604	27-33/5	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
605	27-33/6	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
606	27-33/7	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
607	27-33/8	Jęczniki Wiel.	osada	kultura oksywska, nowożytność		
608	27-33/9	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
609	27-33/10	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
610	27-33/11	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
611	27-33/12	Jęczniki Wiel.	osada	kultura łużycka		
612	27-33/13	Jęczniki Wiel.	osada	wczesnośredniowieczna		
613	27-33/14	Wierzchowo	osada	kultura łużycka, późnośredniowieczna		
614	27-33/15	Wierzchowo	osada	schyłk. neolit/wczesny brąz, wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna		
615	28-31/1	Mosiny	osada	kultura wielbarska		
616	28-32/1	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna, nowożytność		
617	28-32/2	Bukowo	osada	kultura łużycka		
618	28-32/3	Bukowo	osada	kultura łużycka, wielbarska		
619	28-32/4	Bukowo	osada	nowożytna		
620	28-32/5	Bukowo	osada	schyłk. neolit?, nowożytność		
621	28-32/6	Bukowo	osada	późnośredniowieczna		
622	28-32/7	Bukowo	osada	kultura łużycka		
623	28-32/8	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna, późnośredniowieczna/nowożytność		
624	28-32/9	Bukowo	osada	kultura łużycka		
625	28-32/10	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna		
626	28-32/11	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna		
627	28-32/12	Bukowo	osada	wczesnośredniowieczna		
628	28-32/13	Mosiny	osada	wczesnośredniowieczna		
629	28-32/14	Mosiny	osada	kultura łużycka, wielbarska, nowożytność		
630	25-30/135	Krępsk	Cmentarzysko/6 kurhanów	?		

V 2. 5 ZABYTKI RUCHOME

Wszystkie obiekty ruchome znajdujące się w gminie Człuchów, zarówno te, wpisane do rejestru, jak również ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, są przechowywane w najstarszych obiektach sakralnych. Przeważają zabytki powstałe w okresie baroku, głównie w XVIII wieku. Najstarsze obiekty są zachowane w miejscowości Biskupnica w kościele pw. Podwyższenia Krzyża Św. – są to dwa dzwony pochodzące z XV w. oraz 1501 r., utrzymane w stylu gotyckim. Z przełomu wieku XV i XVI, również utrzymane w stylu gotyckim, są rzeźby polichromowane, znajdujące się w kościele parafialnym w Dębnicy.

Częstym zjawiskiem w okresie baroku było malowanie stropów/sklepień budynków sakralnych. Nie inaczej rzecz miała się na terenie gminy Człuchów. Do dziś zachowały się takie malowidła w Polnicy. w kościele pw. Trójcy Świętej, co ciekawe jest to malowidło temperowe z XVII wieku, barokowe, oraz również w Polnicy, w kościele pw. św. Józefa. Malowidło w tym ostatnim kościele ma naśladować pseudokasetony. Oba malowidła utrzymano w dość prowincjonalnym charakterze.

Szczególnie odznacza się ludwisarstwo i złotnictwo. Zachowała się duża liczba tego typu zabytków. Dzwony stanowią przykłady najstarszych zabytków w gminie. Znane jest imię jednego z odlewających dzwon w Krępku w kościele pw. Św. Jakuba Apostoła był to Dawid Bieck, odlał dzwon w 1743 r.

W poniższej tabeli wymieniono, jakie zabytki ruchome przechowywane na terenie gminy Człuchów, są objęte wojewódzkim rejestrem zabytków.

Tabela 4: Zabytki ruchome gminy Człuchów w Wojewódzkim rejestrze zabytków Województwa Pomorskiego.

Nr Rejestru	Data decyzji	Miejscowość	Gmina	Przedmiot ochrony – określenie szczegółowe zabytku
16.	02-08-1967	Dębica	Człuchów	Rzeźby w kościele parafialnym rzym.-kat. Pw. św. Krzyża w Dębicy.
31.	10-03-1971	Polnica	Człuchów	Wyposażenie kościoła parafialnego rzym.-kat. Pw. Trójcy Świętej w Polnicy
153	15-03-1975	Krępsk	Człuchów	Wyposażenie kościoła filialnego rzym.-kat pw. Jakuba Apostoła w Krępku
154	15-03-1975	Biskupnica	Człuchów	Wyposażenie kościoła filialnego rzym.-kat pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Biskupnicy

287	25-03-2003	Kielpin	Człuchów	Wyposażenie kościoła filialnego rzym.-kat pw. św. Andrzeja w Kielpinie
349	10.06.2013	Polnica	Człuchów	Wyposażenie kościoła filialnego rzym.-kat. Pw. Św. Józefa

V 2.6. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Ramy prawnofinansowe dla ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenia jego rangi stworzyła sporządzona 17 października 2003 r. w Paryżu Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (*Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*). Ta umowa międzynarodowa weszła w życie 20 kwietnia 2006 roku, po ratyfikacji przez 30 państw⁵.

W myśl bardzo rozbudowanej i opisowej definicji z art. 2 ust. 1 Konwencji, przez „niematerialne dziedzictwo kulturalne” rozumie się „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturalnego. To niematerialne dziedzictwo kulturalne, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturalnej oraz ludzkiej kreatywności”.

Zastrzeżono przy tym, że dla celów Konwencji uwzględnia się jedynie takie niematerialne dziedzictwo kulturalne, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju. To poddanie dziedzictwa niematerialnego bliżej niedookreślonego reżimowi praw człowieka implikuje już na wstępie wyraźną dychotomię na dziedzictwo zgodne i niezgodne z prawami człowieka. Może to sprzyjać swoistemu cenzurowaniu kultury i dorobku kulturowego

⁵ Dz.U. 2011, Nr 172, poz. 1018.

Na brzmienie Konwencji wpłynęły liczne poprzedzające ją akty *soft law*, które nie operowały pojęciem „dziedzictwa niematerialnego”, lecz odwoływały się do kultury ludowej i folkloru, jak: Rekomendacje UNESCO dotyczące ochrony kultury tradycyjnej i folkloru z 15 listopada 1989 r. (w innym tłumaczeniu określane jako Zalecenia UNESCO dotyczącymi ochrony kultury tradycyjnej i ludowej), Powszechną deklarację UNESCO o różnorodności kulturowej z 2001 r. oraz Deklarację z Istanbulu z 2002 r. Szerzej: H. Jodełka, *Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, „Stosunki Międzynarodowe” 2005, nr 3-4, s. 174; H. Schreiber, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: idea, prawo, praktyka* [w:] W. Szafranski, K. Zalasinska (red.), *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego. Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. III, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2009, s. 4-7; A. Przyborowska-Klimczak, *Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2005, Vol. III, s. 5-21.

właszcza tubylczych społeczności pozauropczyckich, których niektóre rytuały są w opozycji do zachodniej wykładni praw człowieka lub stoją „tylko” na cienkiej granicy akceptowalności.

Konwencja statuuje ochronę na poziomie krajowym i międzynarodowym. Każde państwo strona zobowiązane jest sporządzić rejestr niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na ich terytorium. Na płaszczyźnie międzynarodowej powstają trzy listy: Reprezentatywna Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturalnego Ludzkości, Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturalnego Wymagającego Natychmiastowej Ochrony oraz Rejestr Programów, Projektów i Działań na rzecz Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, które Najlepiej Odzwierciedlają Zasady i Cele Konwencji.

Na terenie gminy nie zachowały się istotne przykłady dziedzictwa niematerialnego. Jednak można zaobserwować ciekawe przykłady zaangażowania mieszkańców w ochronę lokalnych tradycji, jak:

- Działalność Stowarzyszenia Rozwoju Gminy Człuchów, mającego w swoich celach statutowych wpisana walką o ochronę dziedzictwa kulturowego i promocję gminy. Stowarzyszenie ma na swoim koncie liczne udane projekty,
- Pomniki na terenie gminy, świadczące o jej historii,
- Kapliczki przydrożne,
- Działalność gminnych bibliotek.

V 3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

V 3.1. ZABYTKI NIEMATERIALNE W WOJEWÓDZKIM REJESTRZE ZABYTKÓW

Na terenie gminy Człuchów znajduje się 10 zabytków nieruchomych ujętych w Rejestrze zabytków województwa pomorskiego. Najnowszy wpis - z 20.04.2017 r. - obejmuje kościół filialny pw. św. Józefa wraz z założeniem urządzonej zieleni w Polnicy.

Tabela 5: Zabytki nieruchome w gminie Człuchów wpisane do Rejestru zabytków województwa pomorskiego.

Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Nr dawnego rejestru zabytków	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Uwagi	Obiekt	UL	Adres	Nr	Miejscowość	Gmina	Powiat
90	59	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Koszalinie	1958-05-13	Dawny rejestr zabytków woj. śląskiego – nr 59	Kościół filialny pw. Św. Andrzeja		Kielpin		Kielpin	Człuchów	człuchowski
91	108	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Koszalinie	1958-05-13	Dawny rejestr zabytków woj. śląskiego – nr 108	Kościół parafialny pw. Św. Trójcy wraz z otoczeniem		Polnica		Polnica	Człuchów	człuchowski
98	49	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Koszalinie	1959-02-21	Dawny rejestr zabytków woj. śląskiego – nr 49	Kościół filialny pw. Nawiedzenia NMP wraz z otoczeniem		Głędowo		Głędowo	Człuchów	człuchowski
101	67	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Koszalinie	1959-02-21	Dawny rejestr zabytków woj. śląskiego – nr 67	Kościół filialny pw. Św. Jakuba Apostoła wraz z otoczeniem		Kępik		Kępik	Człuchów	człuchowski
385	11	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Koszalinie	1965-12-20	Dawny rejestr zabytków woj.	chata		Brzezno	16	Brzezno	Człuchów	człuchowski

1593	342	Wojewódzki Konserwator Zabytków Słupska	1996-04-23	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego – nr 11	park	Stołczno	Stołczno	Człuchów	człuchowski
1819		Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	2007-11-29		Kościół filialny pw. św. Trójcy wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli	Barkowo	Barkowo	Człuchów	człuchowski
1831		Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	2008-06-05		Kościół parafialny pw. św. Krzyża wraz z działką	Dębica	Dębica	Człuchów	człuchowski
1947		Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	2017-04-20		Kościół filialny pw. św. Józefa wraz z założeniem urządzonej zieleni w formie szpalerów i alei drzew oraz działka nr 266 obr. Polnica	Polnica	Polnica	Człuchów	człuchowski

V 4. ZABYTKI UJĘTE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY CZŁUCHÓW

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawę do sporządzania programu opieki nad zabytkami stanowi gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków wymaga okresowej aktualizacji, wskazując np. obiekty już nieistniejące lub te, które po przebudowie zatraciły cechy zabytkowe. Może również zostać uzupełniona o kolejne obiekty.

Zasady prowadzenia gminnej ewidencji zabytków określono w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886). Niniejsze rozporządzenie zmieniono na podstawie rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 r., wprowadzając istotne zmiany dotyczące m.in. aktualizacji ewidencji zabytków. Zmiany te w szczególności nakładają na gminę obowiązek informowania właściciela zabytku o umieszczeniu go w ewidencji, a także wprowadzają nowe wzory kart ewidencyjnych zabytków.

Tabela 6: Gminna ewidencja zabytków w Gminie Człuchów – zabytki nieruchomości.

Gmina Człuchów				
Gminna ewidencja zabytków				
Zabytki nieruchomości				
Miejscowość	Nr	Obiekt	Datowanie	Uwagi
Brzeźno	A-385	chata	1800 r.	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego: nr 11, Data wpisu: 20.12.1965
Polnica	A-91	kościół parafialny p.w. Św. Trójcy wraz z otoczeniem	XVIII w.	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego: nr 108 Data wpisu: 13.05.1958

Kielpin	A-90	kościół filialny pw. św. Andrzeja	k. XVIII w.	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego: nr 59, Data wpisu: 13.05.1958
Głędowo	A-98	kościół filialny p.w. Nawiedzenia NMP wraz z otoczeniem	XV w., XVIII w.	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego: 49 Data wpisu: 21.02.1959
Barkowo	A-1819	kościół filialny p.w. św. Trójcy wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli	1907 r.	Data wpisu: 29.11.2007
Dębica	A-1831	kościół parafialny pw. Św. Krzyża wraz z działką	1894 r., wieża drewn., XVIII w.	Data wpisu: 5.06.2008
Stołczno	A-1593	park	poł. XIX w.	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego numer: 342, Data wpisu: 23.04.1996
Krepsk	A-101	kościół filialny p.w. Św. Jakuba Apostoła wraz z otoczeniem	XVIII w.	Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego nr: 67 Data wpisu: 21.02.1959
Człuchów	A-387	dwór		Dawny rejestr zabytków woj. słupskiego nr: 37, Data wpisu: 20.12.1965.
Polnica	A-1947	kościół filialny p.w. św. Józefa wraz z założeniem urządzonej zieleni w formie szpalerów i alei drzew oraz działka nr 266 obr. Polnica	1 ćw. XX w., 1912 r.	Data wpisu: 20.04.2017
Barkowo		zagroda młynarska		
Barkowo	50B	młyn	pocz. XX w.	
Barkowo	50	dom młynarza	pocz. XX w.	
Barkowo		chlewik i magazyn zbożowy	pocz. XX w.	
Barkowo		garaż	pocz. XX w.	
Barkowo	21	budynek mieszkalny	2 poł. XIX w.	
Barkowo	26	budynek mieszkalny	poł XIX w.	
Barkowo	37	dom	k. XIX w.	
Barkowo	38	dom	k. XIX w.	
Biskupnica	11	dom	pocz. XX w.	
Biskupnica		kościół fil. pw. Krzyża Św.	1885 r.	Trwa procedura wpisu do rejestru zabytków
Biskupnica	30	budynek mieszkalny	2 poł. XIX w.	
Biskupnica	43	dom	pocz. XX w.	
Biskupnica	44	dom	pocz. XX w.	
Brzeźno	42	dom pracowników folwarcznych	pocz. XX w.	
Brzeźno		transformator	1 ćw. XX w.	
Brzeźno		stodoła	1944 r.	
Brzeźno		magazyn zbożowy	1912 r.	
Bukowo		zespół folwarczny	1900-1930	
Bukowo		chlew	1908 r.	
Bukowo	2	dom	1920 r.	
Bukowo	2	chlewik	1 ćw. XX w.	
Bukowo	5/7	dom		
Bukowo	5/7	chlewik	1 ćw. XX w.	
Bukowo		budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	1913 r.	
Chrzastowo	4	dom	pocz. XX w.	
Chrzastowo	21	dom	pocz. XX w.	
Chrzastowo	26	dom	pocz. XX w.	

Chrzastowo	44	dom	pocz. XX w.
Chrzastowo	46 A i B	dom	pocz. XX w.
Chrzastowo	48	dom	koniec XIX w.
Czarnoszyce	1	Leśniczówka	
Dębica	13	dom	koniec XIX w.
Dębica	17	dom	pocz. XIX w.
Dębica	22	dom	pocz. XX w.
Dębica	28	dom	pocz. XX w.
Dębica	30	budynek gospodarczy	k. XIX w.
Dębica	35	dom	1785 r.
Dębica	42	dom	2 poł. XIX w.
Głędowo	7	dom	
Głędowo	9	dom	1 poł. XIX w.
Głędowo	21	dom	pocz. XX w.
Głędowo	21	dwa budynki gospodarcze	XIX/XX w.
Głędowo	22	dom wraz z mur, ogrodzeniem od ulicy	pocz. XX w.
Głędowo	22	budynek gospodarczy	
Głędowo	23	dom ob. przedszkole	pocz. XX w.
Głędowo	26	dom	
Jaromierz	7	dom	1910 r. ok.
Jęczniki Małe		zespół folwarczny	pocz. XX w.
Jęczniki Małe		wielofunkcyjny budynek gospodarczy	pocz. XX w.
Jęczniki Małe		magazyn zbożowy	pocz. XX w.
Jęczniki Wlk.	13	dom	k. XIX w.
Kielpin		zespół folwarczny	1900-1938 r.
Kielpin		pałac	1907 r.?
Kielpin		zespół domów pracowników folwarcznych	
Kielpin	6	dom	
Kielpin	16	dom	I ćw. XX w.
Kielpin	16	chlewik	I ćw. XX w.
Kielpin	19	dom	I ćw. XX w.
Kielpin		obora	1915 r.
Kielpin		transformator	pocz. XX w.
Kielpin		budynek kolejowy	
Kielpinek		zespół folwarczny	pow. XX w.
Kielpinek	1	pałac	pocz. XX w.
Kielpinek	3	dom	k. XIX w.
Kielpinek	4	dom	k. XIX w.
Kielpinek	11	dom	k. XIX w.
Kielpinek		Domy pracowników folwarcznych	
Kielpinek		lodownia	pacz. XX w.
Kielpinek		obora	
Kielpinek		Wielofunkcyjny budynek gospodarczy	
Krępsk	8	dom	pocz. XX w.
Krępsk	13	dom	pocz. XX w.
Krępsk	16	dom	pocz. XX w.
Krępsk	22	dom	pocz. XX w.
Krępsk	25	szkoła ob. dom	1907 r.
Krępsk	27	dom	2 poł. XIX w.

Krępsk	27	budynek gospodarczy	2 poł. XIX w.
Krzyżanki		zespół folwarczny	l. 30. XX w.
Krzyżanki		oficyna	pocz. XX w.
Krzyżanki	5	dom pracowników folwarcznych	k. XIX w.
Kujanki		domy pracowników folwarcznych	
Kujanki	6	Dom	
Kujanki	8	Dom z chlewikiem	
Kujanki		remiza	XIX/XX w.
Kujanki		transformator	XIX/XX w.
Mosiny	25	kościół filialny pw. Wszystkich Świętych	1848 r.
Polnica	dz 428/1	dom przy skrzyżowaniu z cmentarzem	XIX/XX w.
Polnica	13	dom	1906 r.
Polnica	14	dom	poł. XIX w.
Polnica	15	dom	Pocz. XX w.
Polnica	29	szkoła ob. przedszkole z budynkiem gospodarczym	1 ćw. XX w.
Polnica	60	dom	pocz. XX w.
Polnica	68	dom	
Rychnowy		kościół parafialny pw. św. Trójcy	1901-1902 r.
Rychnowy	42	budynek mieszkalny	2 poł. XIX w.
Rychnowy	54	budynek mieszkalny	2 poł. XIX w.
Rychnowy	55	budynek mieszkalny	poł. XIX w.
Wierzchowo		zespół folwarczny	pocz. XX w.
Wierzchowo	41	szęciorek	1891 r.
Wierzchowo		kuźnia	pocz. XX w.
Wierzchowo-Dworzec	20	kościół paraf. pw. Matki Bożej Szkaplerzowej	l. 30 XX w.
Wierzchowo	31	kościół fil. MB Wspomożenia Wiernych	1928-1930 r.
Barkowo		cmentarz I	
Barkowo		cmentarz II	
Barkowo		cmentarz III	
Barkówko		cmentarz ewang.	
Biskupnica		cmentarz I	
Biskupnica		cmentarz II	
Brzeźno		cmentarz	
Bukowo		cmentarz	
Chrzastowo		cmentarz I	
Chrzastowo		cmentarz II	
Chrzastowo		cmentarz III	
Chrzastówko		cmentarz	
Czarnoszyce		cmentarz	
Dębica		cmentarz I	
Dębica		cmentarz II	
Dębica		cmentarz III	
Dobojewo		cmentarz	
Głędowo		cmentarz I	
Jaromierz		cmentarz	
Jęczniki Małe		cmentarz	

Jęczniki Wlk.		cmentarz I		
Jęczniki Wlk.		cmentarz II		
Jęczniki Wlk.		cmentarz III		
Jęczniki Wlk.		cmentarz IV		
Kielpin		cmentarz I		
Kielpin		cmentarz II		
Kielpinek		cmentarz		
Kołodowo		cmentarz		
Krepsk		cmentarz I		
Krepsk		cmentarz II		
Kujanki		cmentarz		
Lipie		cmentarz		
Mąkowo		cmentarz		
Mosiny		cmentarz I		
Mosiny		cmentarz II		
Mosiny		cmentarz III		
Nieżywieć		cmentarz		
Polnica		cmentarz I		
Polnica		cmentarz		
Polniczka		cmentarz		
Rychnowy		cmentarz		
Sieroczyn		cmentarz I		
Stołczno		cmentarz I		
Stołczno		cmentarz II		
Wierzchowo		cmentarz I		
Wierzchowo		cmentarz II		
Wierzchowo		cmentarz III		
Bukowo		park (dworski)		
Dębica		park (dworski)		
Kujanki		park		
Kielpin		park dworski		

VI ANALIZA SWOT

Czynniki determinujące rozwój stanu krajobrazu kulturowego gminy Człuchów rozpoznano w oparciu o analizę SWOT.

Analiza SWOT jest najczęściej stosowanym narzędziem w planowaniu strategicznym, a służy zgromadzeniu i uporządkowaniu danych, dzięki którym można dokonać analizy perspektyw na przyszłość oraz wysnuć wnioski strategiczne dla danej jednostki osadniczej. Dzięki zastosowaniu techniki SWOT ocenie są poddawane zarówno wewnętrzne jak i zewnętrzne czynniki, które mogą mieć wpływ na rozwój gminy. Poprzez analizę zasobów i otoczenia gminy możliwe jest określenie jej priorytetów rozwojowych. Skrót SWOT to akronim pochodzący od czterech angielskich słów, które zarazem stanowią cztery elementy tej techniki. Są to Strengths (silne strony), Weaknesses (słabe strony), Opportunities (szanse), Threats (zagrożenia). Te pojęcia należy rozumieć następująco:

S (Strengths) – mocne strony gminy, to walory wynikające z uwarunkowań wewnętrznych gminy, które w pozytywny sposób wyróżniają ją spośród innych. Mocne strony mogą być zarówno obiektywnie dane przez naturę (np. liczba osób w wieku produkcyjnym) jak i być zasługą lokalnej społeczności (np. wysoki poziom mobilności i przedsiębiorczości).

W (Weaknesses) – słabe strony, które jeśli nie zostaną wyeliminowane bądź zniwelowane mogą hamować rozwój gminy. To konsekwencja ograniczeń zasobów i niedostatecznego ukształtowania uwarunkowań wewnętrznych. Mogą one dotyczyć całej gminy, jak i jej części. Mogą dotyczyć wszystkich aspektów funkcjonowania gminy, bądź jej poszczególnych elementów.

O (Opportunities) – szanse - czyli zewnętrzne zjawiska i tendencje występujące w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane będą impulsem rozwoju oraz osłabiają występujące negatywne zjawiska,

T (Threats) – zagrożenia – wszystkie zewnętrzne zjawiska postrzegane jako bariery dla rozwoju gminy, utrudnienia, dodatkowe koszty działania. Istnienie zagrożeń musi być brane pod uwagę przy planowaniu podejmowanych działań.

Właściwe zdiagnozowanie poszczególnych czynników pozwoli na osiągnięcie celów, którym służy analiza SWOT. Celem tym jest:

- unikanie zagrożeń,
- wykorzystywanie szans,
- wzmacnianie słabych stron,
- opieranie się na mocnych stronach.

Analiza szans i zagrożeń dla terenu gminy wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej:

Silne strony:

- Wysoka liczba ciekawych architektonicznie i świadczących o historii gminy oraz regionu obiektów architektury sakralnej;
- Atrakcyjne walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy sprzyjające ruchowi turystycznemu;
- Relatywnie czyste środowisko naturalne;
- Bliskość większego miasta – Człuchów, dostęp do zwiększonej ilości wydarzeń kulturalnych;
- Włączenie zabytków gminnych do programu szlaków tematycznych (Szlak Kaszubskich Kościołów Drewnianych);
- Kapliczki przydrożne oraz pomniki;
- Dobrze opracowana i przedstawiona historia poszczególnych miejscowości gminy;
- Silna tożsamość kulturowa mieszkańców;

- Starania gminy Człuchów, aby miejsce powstania elektrowni wiatrowych nie ingerowało zbyt mocno w krajobraz przyrodniczy i kulturowy gminy. Świadczy to o szacunku do zachowanych dóbr. Wybrane miejsce nie narusza najważniejszych stanowisk archeologicznych;
- Dobra postawa gminy względem ochrony dziedzictwa kulturowego (gmina opracowała Gminy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015 – 2018);
- Współpraca z innymi gminami w regionie;
- Korzystna lokalizacja gminy (skrzyżowanie dróg krajowych nr 22 i 25).

Slabe strony:

- Niewystarczająca promocja gminy;
- Pogarszający się stan zabytkowych cmentarzy;
- Niewystarczający poziom rozwoju bazy turystycznej;
- Postępujący zanik obiektów architektury folwarcznej, chłopskiej i ogólnowiejskiej;

Szanse:

- Możliwość rewaloryzacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych;
- Rosnące zapotrzebowanie na turystykę, zwłaszcza rowerową;
- Stworzenie Gminnego Ośrodka Kultury;
- Napływ inwestorów
- Rozwój rynku energii odnawialnej (głównie wiatrowej i fotowoltaicznej)

Zagrożenia:

- Negatywne reperkusje gospodarczo-budżetowe wywołane przez epidemię koronawirusa SARS-CoV-2;
- Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami;
- Wzrastający dług publiczny Państwa;
- Chaotyczna rozbudowa miejscowości zagrażająca czytelności historycznych układów przestrzennych oraz degradująca ich wartości krajobrazowe.

VII ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I KIERUNKI DZIAŁAŃ ORAZ WSKAŹNIKI MONITOROWANIA REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Człuchów ma współprzyczyniać się do zachowania oraz sukcesywnej rewaloryzacji i wykorzystania lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych sferach życia społecznego.

Ramy programowe niniejszego programu opieki wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na:

- zapewnienie finansowania i racjonalnego spożycia środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych,
- podnoszenie walorów zabytkowych z przeznaczeniem m.in. w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w gminie,
- kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w gminie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych – rozwijanie zasad i postaw partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych,
- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),

W wyniku analizy dostępnych danych wyznaczono dla władz gminy Człuchów dwa priorytety działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Są to:

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Tabela 7: Priorytety, kierunki działań, zadania i wskaźniki monitorowania realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami w Gminie Człuchów na lata 2021-2024.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy		
Kierunki działań	Zadania	Wskaźniki monitorowania realizacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo- konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy; • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków; • Planowe, konsekwentne i kompetentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zaplanowanych/przeprowadzonych prac remontowych oraz konserwatorskich; • Wartość zaplanowanych/ poniesionych środków, • Z kim współpracowano, czy otrzymano i skąd dofinansowanie; • Ilość adaptacji obiektów, • Rodzaj działań związanych z rewaloryzacją. • Ilość środków przeznaczonych na

	<ul style="list-style-type: none"> • Dbałość o zachowanie linii zabudowy niezależnie od ochrony pojedynczych, najcenniejszych budynków; • Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji • Powiadomienie właścicieli obiektów zabytkowych (zwłaszcza ruchomych), aby przed każdą próbą remontu/naprawy konsultowali się z pomorskim wojewódzkim konserwatorem zabytków; • Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzy znajdujących się na terenie gminy. • Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością gminy poprzez udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie stosownej uchwały, wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczenie przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.). • Z uwagi na stan zachowania, przeprowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich w pierwszej kolejności wobec wyposażenia kościołów w Krępsku, Kiełpinie, Polnicy (Trójcy św. i św. Józefa), Dębnicy i Biskupnicy. 	dofinansowania remontowo-konserwatorskie.
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Człuchów	<ul style="list-style-type: none"> • Działania związane z aktualizacją i weryfikacją obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • Wytypowanie szczególnie cennych obiektów zabytkowych w gminie i wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie ich do rejestru zabytków; • Zwiększenie uwagi na aspekty dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami w aktach prawnych oraz programach i strategiach z pokrewnych zakresów przedmiotowych; • Podejmowanie prób wyeksponowania turystycznego zabytków położonych na terenie gminy; • Podjęcie próby ochrony zachowanych zespołów folwarcznych; • Podjęcie starań polepszenia stanu zachowania zabytków ruchomych, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilość działań związanych z aktualizacją i weryfikacją obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, • Liczba zabytków położonych na terenie gminy, które zostały zgłoszone lub wpisane do rejestru zabytków województwa w okresie realizacji niniejszego programu. • Liczba aktów prawa miejscowego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, programów i strategii lokalnych - w których uwzględniono

	rozmowy z właścicielami zabytków dotyczące stanu zachowania obiektów i stworzenie wraz z nimi planu uwzględniającego najpilniejsze potrzeby związane z konserwacją obiektów	aspekty ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej		
Kierunki działań	Zadania	Wskaźniki monitorowania realizacji
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego • Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi 	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba działań promujących; • Ilość dokumentów, w których wprowadzono treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami.
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych); • Zachęcenie studentów do uwzględniania w swych pracach dyplomowych tematyki związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego gminy Człuchów (stypendia, publikacja pracy). 	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba inwestycji zrealizowanych; • Liczba działań monitorujących i weryfikacyjnych.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy; • opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji, ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego; • Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp. • Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy. • organizowanie imprez plenerowych promujących gminny zasób zabytków • organizowanie wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilość wydanych publikacji • Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano • Liczba zrealizowanych imprez

	<ul style="list-style-type: none"> • bieżące uzupełnianie księgozbioru biblioteki gminnej o publikacje na temat historii i zabytków województwa Pomorskiego • wykorzystanie walorów zabytkowych, kulturowych i przyrodniczych jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję gminy • • zachęcanie mieszkańców do prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu; • wspieranie badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego gminy. • aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami; • prowadzenie szlaków rowerowych przy odpowiednio oznakowanych obiektach niekoniecznie zabytkowych, ale istotnych ze względu na historię lub układ miejscowości; • rozpowszechnianie informacji o obiektach ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków • utworzenie strony internetowej poświęconej historii, tradycji i dziedzictwu kulturowemu gminy; • popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo 	
<p>Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca oraz wspieranie działań w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy • Opracowanie zasad dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych w gminie, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i ustawą krajobrazową, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. • Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach, • wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, wystaw itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji • Ilość opracowanych zasad i dokumentów • Ilość nowych szlaków

VIII INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Człuchów będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

Tabela 8: Instrumenty realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Człuchów.

Rodzaj instrumentu	Główne działania
Instrumenty prawne (wynikają z obowiązujących przepisów prawa)	<ul style="list-style-type: none"> • wpisy do gminnej ewidencji zabytków i do rejestru zabytków, • decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków; • uwzględnienie problematyki zachowania dziedzictwa kulturowego przy uchwalaniu prawa miejscowego. • działania wspierające właścicieli w staraniach o wpisanie wartościowych obiektów do rejestru zabytków województwa pomorskiego.
Instrumenty finansowe	<ul style="list-style-type: none"> • udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych; • współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP). • dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
Instrumenty koordynacji	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja projektów i programów gminy Człuchów, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji), • współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, • współpraca w szczególności z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
Instrumenty kontrolne	<ul style="list-style-type: none"> • aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków, • oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Człuchów,

	<ul style="list-style-type: none"> • sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania, • monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego, • prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu.
Instrumenty społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • współpraca i współdziałanie z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), • edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Człuchów, • pogłębianie świadomości społecznej w zakresie potrzeby i zasad ochrony środowiska kulturowego, • współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, • działanie społecznych opiekunów zabytków.

IX ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Z analizy obiektów wskazanych do wpisania do ewidencji i stanu władania nieruchomości (dane z ewidencji gruntów) wynika, że większość obiektów o wartościach zabytkowych stanowi własność prywatną. Obiekty kwalifikowane są do włączenia do tworzonej ewidencji na podstawie wartości estetycznych i stanu zachowania elementów zabytkowych.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Człuchów, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą.

Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy. Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

X ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7. Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle wskazanych przepisów istnieje obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Kościelny,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- darowizny i spadki na rzecz gminy.

- źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

Spis ilustracji i tabel:

Rys. 1 Położenie gminy Człuchów na mapie Polski i województwa pomorskiego (opracowanie własne).....	2
Rys. 2 Mapa Gminy Człuchów (źródło UG Człuchów).....	36

Tabela 1: Zabytki położone w gminie wiejskiej Człuchów, ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Województwa Pomorskiego.....	41
Tabela 2: Obiekty archeologiczne w gminie Człuchów wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków.....	43
Tabela 3: Stanowiska archeologiczne w gminie Człuchów – wojewódzka ewidencja zabytków; efekt weryfikacji dokumentacji konserwatorskiej.....	44
Tabela 4: Zabytki ruchome gminy Człuchów w wojewódzkim rejestrze zabytków.....	68
Tabela 5: Zabytki w gminie Człuchów wpisane do Rejestru zabytków województwa pomorskiego.....	70
Tabela 6: Gminna ewidencja zabytków w Gminie Człuchów – zabytki nieruchome.....	71
Tabela 7: Priorytety, kierunki działań, zadania i wskaźniki monitorowania realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami w Gminie Człuchów na lata 2021-2024.....	78
Tabela 8: Instrumenty realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Człuchów.....	82

Wiceprzewodniczący Rady Gminy

Paweł Januszewski